

Protokoll
1989/90:120

Riksdagens protokoll

1989/90:120

Fredagen den 11 maj

Kl. 9.00–11.04

1 § Svar på interpellation 1989/90:162 om naturgas

Svar på interpellationer

Anf. 1 Industriminister RUNE MOLIN:

Herr talman! Hadar Cars har ställt följande fyra frågor till mig:

1. Hur stora är förlusterna i den svenska satsningen på naturgas, och hur fördelar de sig över åren?
2. Hur och av vilka täcks dessa förluster?
3. Vilka är de motsvarande erfarenheterna av naturgassatsningen i Danmark, och kan vi i Sverige dra nytta av dessa erfarenheter i planeringen för en eventuell fortsatt utbyggnad av naturgasnätet i Sverige?
4. Vilka överväganden rörande utbyggandet av naturgasnätet i Sverige gör den svenska regeringen?

Såvitt jag känner till har det inte gjorts någon fullständig sammanställning av kostnaderna för den svenska naturgasintroduktionen. Det är därför inte möjligt att lämna ett uttömmande svar på Hadar Cars två första frågor. Jag skall dock försöka reda ut begreppen. utan anspråk på att göra någon ekonomisk analys.

Introduktionen av naturgas i vårt land kräver betydande insatser för kompetensuppsygnad och för investeringar i rörsystem m.m. Det är fråga om en långsiktig verksamhet, som oundvikligen leder till förluster under de första åren.

Krav på affärsmässighet vid introduktionen av naturgas har i princip gällt alltsedan naturgasfrågan blev aktuell i slutet av 1970-talet. Det har således förutsatts att gasen skall konkurrera på lika villkor med andra bränslen och att varje naturgasprojekt skall ge rimlig avkastning på satsat kapital, sett över projektets livslängd.

De avsteg som har gjorts från denna princip har berott på att svårigheterna i själva startskedet visade sig vara större än väntat. Det bedömdes som nödvändigt med ett visst statligt stöd för att en introduktion av gas skulle kunna genomföras, något som då sågs som ett viktigt led i arbetet med att minska det svenska oljeberoendet. Stödet gällde i huvudsak Sydgasprojektet. De avgörande besluten om detta projekt och om import av naturgas från Danmark fattades år 1980.

Stödet till Sydgasprojektet lämnades ursprungligen främst i form av en statlig förlusttäckningsgaranti till de regionala intressenterna i Sydgas AB.

dvs. tre Skånekommuner och Sydkraft AB. Redan efter några år visade kalkylerna på att projektet skulle komma att ge stora underskott, räknat under en 20-årsperiod från driftsstarten år 1985. Skälet härtill var bl.a. att avtalet om import av dansk gas var olämpligt utformat. Efter regeringsskiftet hösten 1982 prövade den socialdemokratiska regeringen alla möjligheter att få projektet på rätt köl, bl.a. genom att begära en omförhandling av priset på gasen från Danmark. Detta visade sig då omöjligt. Även en nedläggning av projektet övervägdes, men kostnaderna härför hade på detta stadium blivit alltför höga.

Resultatet blev att staten år 1983 gick in som hälftendelägare i Sydgas, varigenom den statliga förlusttäckningsgarantin kunde slopas. I uppgörelsen ingick bl.a. att gasdistributörernas kostnader för investeringar i gasnät skulle kunna få bidrag med högst 60 milj. kr. enligt samma regler som då gällde för stöd till utbyggnad av fjärrvärmenät.

Det visade sig efter några år att statens ägarengagemang i Sydgas innebar nackdelar. Ågarna i bolaget kom därför år 1987 överens om att staten skulle träda ut. I samband därmed åtog sig staten att tillskjuta ett belopp av 202,5 milj. kr. för att täcka statens andel av Sydgas ackumulerade förluster. Statens aktier överläts till Sydkraft för en krona. Därmed gick det av staten satsade aktiekapitalet 25 milj. kr. förlorat. Ett räntefritt lån till Sydgas på samma belopp fick stå kvar till år 1995.

Vid sidan av stödet till Sydgasprojektet har staten under åren 1976–1983 finansierat verksamheten inom det statliga SwedeGas AB genom ett antal villkorade lån över statsbudgeten. Det sammanlagda lånebeloppet har uppgått till ca 280 milj. kr. Dessa lån har i huvudsak eftergivits i enlighet med lånevillkoren.

Vattenfall blev år 1984 huvudägare i SwedeGas och har tillskjutit ytterligare några tiotal miljoner kronor för utredningskostnader m.m. Därtill har Vattenfall i form av ett ränte- och amorteringsfritt lån på för närvarande 152,3 milj. kr. finansierat den överkapacitet i stamledningen i Skåne som ännu inte tas i anspråk för Sydgas- och Västgasprojektens behov. En del av dessa medel väntas komma att kunna återvinnas. Övriga investeringar finansieras genom ökning av aktiekapital, ägartillskott m.m. Härvid tillämpar Vattenfall och övriga ägare marknadsmässiga förräntningskrav.

Verksamheten inom SwedeGas visar alltså ett negativt ekonomiskt resultat. Per den 31 december 1989 uppgår den ansamlade förlusten i bolaget före ägartillskottet till ca 200 milj. kr. Först om några år väntas de årliga resultaten kunna bli positiva. Detta är fullt normalt inom en verksamhet som kräver stora initialinvesteringar. Investeringarna skall dock vara lönsamma på lång sikt. Detta har också varit en grundläggande förutsättning för den breddning av ägandet i SwedeGas som har överenskommit mellan Vattenfall och vissa kommunala och enskilda intressenter. Förslag i denna fråga behandlas nu av riksdagen (prop. 1989/90:125 bil. 11).

Om jag summerar de olika posterna blir resultatet att staten sedan år 1976 i olika former har tillskjutit omkring 700 milj. kr. till naturgasverksamhet utan möjlighet till återvinning. Räknat i dagens penningvärde är insatsen omkring 1,1 miljarder kronor.

För övriga intressenter torde förlusterna i gasverksamheten vara förhål-

landevis små. Enligt vad jag har erfarit räknar de kommunala och de enskilda delägarna i Sydgas AB med att kunna återvinna medel som de har tillskjutit för förlusttäckning i bolaget.

Jag har inte berört frågan om skatter och avgifter på naturgas. Det förut-sattes vid uppgörelsen om Sydgasprojektet år 1983 att skatten på naturgas per energienhet skulle fastställas till cirka tre fjärdedelar av skatten på eldningsolja. Så skedde också. När regeringen år 1986 i samband med ett förslag om höjning av oljeskatten föreslog att denna relation skulle förbli oförändrad, dvs. att också gasskatten skulle höjas, gick riksdagen emot förslaget. Gasskatten blev då cirka hälften av oljeskatten. Också vid en senare höjning av oljeskatten år 1988 lämnades gasskatten oförändrad, varigenom denna skatt minskade till omkring en tredjedel av oljeskatten.

Det förslag om reformering av de indirekta skatterna (prop. 1989/90:111) som nu ligger på riksdagens bord innebär att energibeskattningen ges en skarpare miljöprofil, bl.a. genom införandet av en koldioxidskatt. För naturgasen innebär detta en fördubbling i förhållande till nuvarande skatt. Den totala skattebelastningen på gas blir enligt förslaget åter omkring hälften av skatten på eldningsolja. Enligt regeringens uppfattning är detta en rimlig relation med hänsyn till gasens betydande miljöfördelar.

Jag övergår till Hadar Cars tredje fråga, som gäller erfarenheterna av naturgassatsningen i Danmark.

Det danska naturgasprojektets ekonomi har grundligt analyserats av en arbetsgrupp tillsatt av den danska energiministern. Gruppen publicerade sin rapport i november 1989. Av denna framgår att projektet har utvecklats väsentligt sämre än väntat. Gruppens kalkyler pekar på att det totala underskottet under projektperioden fram till år 2005 kommer att uppgå till nära 7 miljarder danska kronor, räknat som nuvärde, såvida inga åtgärder vidtas. Detta gäller trots att gasen i Danmark är befriad från energiskatt.

En orsak till det danska gasprojektets svaga ekonomi anses vara att man från början hade ambitionen att täcka in en så stor del av marknaden som möjligt genom ett finmaskigt distributionsnät. Detta har lett till höga kostnader och ett dåligt utnyttjande av kapaciteten, i synnerhet som energianvändningen har minskat till följd av hushållning. Man bör dock i sammanhanget komma ihåg att beslut om gasprojektet fattades vid en tidpunkt då Danmark hade stora problem till följd av ett mycket högt beroende av importerade bränslen. Genom den inhemska naturgasen har detta beroende kunnat minskas väsentligt.

Efter en uppgörelse mellan regeringen och socialdemokraterna har det danska folketinget nyligen antagit ett förslag till åtgärdsprogram som har till syfte bl.a. att stärka naturgasprojektets ekonomi. Ett viktigt inslag i programmet är ökad användning av naturgas för decentraliserad kraftvärme-produktion. Vidare skall den ekonomiska styrningen av gasprojektet stramas upp.

Vi följer noga utvecklingen av det danska gasprojektet, bl.a. genom löpande kontakter med det danska energiministeriet. I den mån erfarenheterna från Danmark kan tillämpas på våra förhållanden kommer de givetvis att beaktas.

Beträffande Hadar Cars sista fråga vill jag allmänt hänvisa till vad statsmi-

nistern anförde om naturgas i sitt svar den 20 april på två interpellationer (1989/90:152 och 160) om energipolitiken. Naturgasen kan komma att få betydelse vid utbyggnaden av ny elproduktion under 1990-talet, inte minst i kraftvärmeanläggningar. Regeringen ser också positivt på en ökad naturgasanvändning inom industrin, där gasen utgör ett från bl.a. miljösynpunkt fördelaktigt alternativ till olja och kol.

Jag vill i sammanhanget betona att det är de kommersiella aktörernas sak att besluta om import av gas och om investeringar i rörledningar och andra anläggningar. Statsmakternas uppgift är att fastställa ramvillkor. Jag har redan berört kravet på affärsmässighet och det nya energiskattesystemet. Också i fråga om miljö, försörjningstrygghet och beredskap ställs ramvillkor som företagen måste kunna uppfylla. Det är givetvis av stor betydelse att företagen kan få klara besked om de villkor som gäller, nu och under över-skådlig tid framåt.

Statsministern påpekade i sitt interpellationssvar att omställningen av energisystemet är ett långsiktigt arbete, som kräver en bred samverkan i samhället. Detta gäller i hög grad naturgasområdet, med tanke på de stora initialinvesteringarna och de betydande ekonomiska riskerna.

Anf. 2 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Jag vill tacka industriministern för svaret, vilket jag finner sakligt korrekt och intressant, men också oroande.

Det framgår av svaret att förlusterna på det svenska gasnätet redan är ganska omfattande – i dagens penningvärde över 1 miljard, och det är förluster som i allt väsentligt får bäras av stat och kommun. Nu säger industriministern att det är någonting man måste räkna med under ett första introduktionsskede, och det kan ju vara riktigt att introduktionsskedet i Sverige allttjämt är förhållandevis kort, ungefär fem år.

Så mycket mera oroväckande blir det när man jämför med Danmark, där man har utnyttjat naturgas under en längre tid. Där räknar man med förluster som är sjufalt större för stat och kommun, alltså bortåt 7 miljarder, för den danska naturgassatsningen. Det är siffror som skrämmer mig, och jag vore intresserad av att höra om inte också industriministern känner en viss oro för de ekonomiska konsekvenserna av en ökad satsning på naturgas.

Sedan vet vi, herr talman, att man bl.a. i kanslihuset räknar intensivt på en betydande satsning på naturgas – framför allt i anslutning till det beslut som fattats inom socialdemokratin för att söka tillgodose vissa grupper och bygga över den splittring som i energifrågan är så framträdande inom det stora partiet. Jag tänker bl.a. på det beslut som statsminister Ingvar Carlsson gick ut med ivrigt påhejad av dåvarande energiministern Birgitta Dahl om en tidigareläggning av kärnkraftsavvecklingen med avstängning redan 1995/96 av två reaktorer. Det framgår också av det interpellationssvar där Ingvar Carlsson, citerad av industriministern här i dag, säger att naturgasen kan komma att få betydelse vid utbyggnaden av ny elproduktion. Skall man dessutom, som anges i interpellationssvaret från industriministern, återvinna en del av de pengar som man i dag ser som förluster bygger det naturligtvis också på att man får en väsentligt ökad användning av naturgas.

Det framgår på många olika sätt att svensk industri är bekymrad över re-

geringens energipolitik. Jag vet inte om industriministern uppfattar sig stå SSAB nära. SSABs chef Leif Gustafsson säger i den årsberättelse som kom för bara några dagar sedan att energipolitiken är ett orosmoment, och att den med all sannolikhet kommer att leda till väsentligt kraftiga prishöjningar på elenergin än i våra konkurrentländer. Vidare sägs att vi i dagsläget har ungefär samma elkostnad som flertalet konkurrenter i Västeuropa, men att den svenska energipolitiken därför borde sträva efter att bibehålla denna situation i stället för att skapa konkurrensnackdelar för storindustrin och övrig energikrävande basindustri. Chefen för ASEA Brown Boveri AB i Sverige, Bert-Olof Svanholm, skrev i en artikel i Dagens Nyheter nyligen: "Vi känner inget förtroende för energipolitiken så som den presenterats av den fyrhövdade arbetsgruppen. Vi löper risken att redan den befarade elbristen kan leda till höjda elpriser och påskynda utflyttningen av våra viktiga basindustrier."

Så ser alltså industrin på det hela.

Jag fick också nyligen en bok från Naturskyddsföreningen där Susanna Baltscheffsky skriver: "Samtidigt hotar en gasetablering möjligheterna för de inhemska bränslena, t.ex. biobränslen---. Men gasens miljövänlighet har blivit alltmera omdiskuterad.--- Inför det allvarliga hot som växthus-effekten utgör, står det klart att grunden för energisystemen världen över måste vara de förnybara energikällorna. --- En stor satsning på naturgas innebär alltså att vi binder upp oss för lång tid framöver på ett fossilt bränsle. --- I dag utgör naturgasen drygt en procent av den totala energitillförseln. --- Swedegas' mål är att år 2000 sörja för en åttondel, eller 55 TWh, av den samlade svenska energitillförseln. --- Det varslar om en ännu större låsning till naturgasen. --- Ska naturgasen ersätta kärnkraftsel blir dock utsläppen av koldioxid till atmosfären större. Om samtliga tolv reaktorer ersätts med naturgas --- skulle de svenska koldioxidutsläppen öka med tjugo procent."

Jag undrar om det finns något i det resonemang som hon för som industriministern finner felaktigt och om industriministern med lugn kan se på en utveckling som får dessa konsekvenser. Jag kan det inte.

Anf. 3 Industriminister RUNE MOLIN:

Herr talman! Jag vill göra några påpekanden om naturgasen med anledning av vad Hadar Cars här framförde.

För det första är naturgasen det ur miljösynpunkt bästa alternativet av de fossila bränslena som finns tillgängliga. Den kan ersätta kol och olja och skapa en väsentligt bättre miljösituation än om vi har kvar de anläggningar som bygger på dessa råvaror. Dessutom medför naturgas mindre utsläpp av koldioxid. Det innebär i detta sammanhang miljöfördelar.

För det andra kommer naturgasens plats i det svenska energisystemet att bero på det energibeslut som vi skall fatta här i riksdagen i höst och som skall föregås av överläggningar mellan de olika partierna.

För det tredje kommer naturgasens introduktion och utbyggnad i övriga delar av Sverige att bero på dess kommersiella möjligheter. Avsikten är inte att staten skall gå in med ytterligare resurser i introduktionen, utan utbyggnaden av naturgasnätet måste ske på helt kommersiella villkor.

För det fjärde är det riktigt, som Hadar Cars påpekar, att det finns ett problem när det gäller konkurrensen mellan naturgasen och biobränslena. Detta är en fråga som vi måste lösa, eftersom vi kraftfullare vill introducera biobränslen i det svenska energisystemet. Vi behöver dessa bränslen när kärnkraften framöver skall avvecklas.

För det femte är det utomordentligt angeläget att vi kan nå en bred enighet i parlamentet kring energipolitiken. Därför har statsministern inbjudit till överläggningar, och jag delar den uppfattningen att vi, i de olika partierna, bör anstränga oss för att få en så bred samling som möjligt i riksdagen kring ett energibeslut. Detta för att få den långsiktighet som industrin eftersträvar enligt de företagsledare som Hadar Cars citerade.

Jag tycker inte att vi nu skall låsa våra positioner. Låt oss gå till en diskussion där vi är öppna för olika alternativ, prövar och försöker finna vad som kan vara den bästa lösningen för att få den långsiktighet som vi behöver i energipolitiken, något som kraftindustrin, övrig industri, myndigheterna och alla andra önskar sig.

Det finns ingen anledning att i dag börja gräva ner sig i skyttegravar. Den av socialdemokraterna framlagda rapporten om energipolitiken är ett diskussionsinlägg för att vi skall kunna få i gång en överläggning med de andra partierna och försöka komma fram till den breda överenskommelse som jag har talat om. Det är den viktigaste delen i energipolitiken för närvarande.

Anf. 4 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Jag kan instämma med industriministern att energipolitiken är ett sådant område där det finns ett behov av breda lösningar. Men man kan inte både i förtid stänga av svensk kärnkraft och ha den kvar. Innan vi går till förhandlingar tror jag att regeringen måste bestämma sig för hur den vill ha det på den punkten.

Om regeringen vill fullfölja beslutet om en tidigareläggning av avvecklingen finns det partier i riksdagen som ställer sig bakom detta. Regeringen får med stöd av de partierna möjlighet att åstadkomma en sådan politik med en ganska bred samling i riksdagen. Funderar regeringen i stället på att ha kvar kärnkraften fram till 2000-talet – vårt gemensamma mål är att den skall vara avvecklad till år 2010 – finns det förutsättningar för en uppgörelse med bl.a. folkpartiet. Men regeringen måste först bestämma sig för om den själv har någon uppfattning i sakfrågan. Förhandlingar i vilka man inte ens vet utgångspunkterna är för oss inte något eftersträvansvärt. Vi ser inget behov av att delta i förhandlingar innan regeringen har klargjort sin ståndpunkt i detta avseende.

Herr talman! Jag skall ta ytterligare citat ur en skrift, och jag vill fråga industriministern om han kan instämma i det som här sägs. Det är hämtat ur en skrift med titeln Energisystem för miljö och välfärd, utgiven av Fabriks, Gruv, Metall och Pappers:

”Om kärnkrafts-avvecklingen genomförs enligt gällande tidplan kan välfärds- och sysselsättningskraven bara tillgodoses till priset av försämrad miljö. --- För att undvika en situation där miljöhänsynen ställs i direkt konflikt med välfärds- och sysselsättningsintressena bör i första hand kärnkrafts-avvecklingens tidplan omprövas. En sådan omprövning är inte bara förenlig

med folkomröstningsresultatet utan framstår rent av som en förutsättning för att leva upp till detta. --- Vi måste få tid att utveckla och utvärdera alternativen innan en slutgiltig tidplan för avvecklingen fastställs. 90-talet kommer att behövas för att skapa dessa förutsättningar. --- Behovet av energi- och då framför allt i form av el - ökar oavbrutet. --- Varken vindkraft eller biobränslen är i dag ekonomiskt rimliga alternativ till kärnkraften. --- Hela 90-talet kommer att behövas för denna oerhört dyrbara men nödvändiga verksamhet. Dagens osäkerhet och tveksamhet om de förnybara energialternativen måste övervinnas. Målet bör vara att vid sekelskiftet ha en klar bild av dessa energikällors förtjänster och nackdelar vid storskalig användning. --- Miljöskäl talar starkt emot en sådan introduktion ---", dvs. emot att man binder sig vid fossila bränslen.

Är detta någonting som industriministern är beredd att instämma i? Det vore intressant att höra hans uppfattning på den punkten. Jag är beredd att instämna i detta.

Överläggningen var härmed avslutad.

2 § Svar på interpellation 1989/90:146 om mobbning inom försvaret

Anf. 5 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Hans Lindblad har frågat mig om vilka åtgärder som bör vidtas inom försvaret för att förhindra att enskilda värnpliktiga utsätts för mobbning. Han tar i sammanhanget också upp frågan om vilka åtgärder som krävs för att komma till rätta med fördomar mot kvinnor på försvarets förband och skolor.

Till att börja med vill jag säga att det är ett mycket viktigt ämne som Hans Lindblad tar upp. Det som en del kallar mobbning och som av andra benämns psykiska trakasserier eller social utstötning är ett problem som finns på många arbetsplatser. Fastän mobbning i arbetslivet inte är någon ny företeelse är det först på senare år som problemet i någon högre grad börjat uppmärksammas.

Försvarets arbetsplatser utgör i det här sammanhanget inget undantag. Mobbning har förekommit och förekommer på vissa håll bland såväl värnpliktiga som anställd personal. I dagens läge går det inte att säga hur omfattande problemet är eftersom det inte kartlagts i detalj, men givetvis är det fullkomligt oacceptabelt att mobbning över huvud taget förekommer. Som Hans Lindblad också påpekar är det särskilt allvarligt när en värnpliktig utsätts för mobbning. En värnpliktig lyder under en plikttag och kan till skillnad från en anställd därför inte byta jobb.

Frågor om mobbning har på senare tid fått ökad uppmärksamhet inom försvaret och ett aktivt arbete har påbörjats för att öka kunskapen bland anställda och värnpliktiga om hur mobbning skall förebyggas och åtgärdas. Enligt min mening är det just mer information och utbildning som behövs, eftersom kunskapen om hur man hanterar komplicerade sociala konflikter i allmänhet är bristfällig på de flesta håll i arbetslivet.

Det räcker emellertid inte att kunskapen ökar om hur man hanterar pro-

blem av det här slaget. En förändring av attityderna måste också komma till stånd. Även här är ökade kunskaper bland anställda och värnpliktiga nyckeln till förändring. På försvarets arbetsplatser är detta arbete särskilt viktigt, eftersom det på vissa håll fortfarande finns en mycket tuff attityd till problem av det här slaget.

Arbetet med att förebygga mobbning är ett långsiktigt arbete som måste bedrivas kontinuerligt och bli ett normalt inslag i myndigheternas ordinarie utbildning och verksamhet. Det räcker inte att arrangera exempelvis enstaka utbildningstillfällen när det är fråga om ett arbete som till stor del handlar om att bearbeta fördomar och attityder. Myndighetschefen spelar i sammanhanget en huvudroll, eftersom en chefs inställning till förändringsarbete oftast är tongivande för övrig personal på myndigheten. Det är också viktigt att myndighetscheferna får klart för sig att de har det yttersta ansvaret vid eventuella konflikter och problem bland personalen och att de är skyldiga att ingripa då de får kännedom om fall av mobbning. Givetvis måste också övriga chefer på alla nivåer i organisationen vara medvetna om sitt ansvar och de värnpliktiga måste få information om sina rättigheter och vart de skall vända sig om problem uppstår.

När det gäller att förebygga och ingripa mot mobbning är det alltså viktigt att man i första hand hanterar problemen inom linjeorganisationen på förbanden. Eftersom mobbning i grunden är en arbetsmiljöfråga bör dessutom den befintliga organisationen för sådana frågor, dvs. skyddskommittéerna på förbanden, utnyttjas.

Hans Lindblad har frågat hur jag ser på att ge exempelvis miloinspektörerna ett särskilt ansvar när det gäller frågor om mobbning. Vid första påseende kan det förstås ligga nära till hands att man ser behov av särskilda lösningar. Jag anser dock att det alltid finns en risk med en särlösning. Linjeorganisationen kan, kanske omedvetet, uppfatta särlösningen som att man fråntagit den dess ansvar, vilket innebär att åtgärden motverkar sitt syfte.

Nyligen har överbefälhavaren gått ut med en uppmaning till samtliga försvarsmyndigheter att ta upp frågor om mobbning av såväl anställda som värnpliktiga i skyddskommittéerna. Material från statens arbetsmiljönämnd har också sänts ut med konkreta förslag till förebyggande och ingripande åtgärder vid mobbning. Jag har också erfarit att man från överbefälhavarens sida avser att ta upp mobbningsfrågan på olika chefsmöten inom försvarsmakten.

Hos överbefälhavaren pågår för närvarande, enligt vad jag erfarit, också diskussioner om hur frågor om mobbning skall kunna integreras i befälsutbildningen. Även i olika värnpliktssammanhang planerar man nu att ta upp frågor om mobbning.

För att stödja det pågående arbetet inom de centrala myndigheterna avser jag att föreslå regeringen att uppdra åt överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna att verka för att utbildning och personalutvecklande åtgärder genomförs på de lokala myndigheterna med avseende på såväl anställda som värnpliktiga. Detta i syfte att skapa större insikt i och kunskap om hur mobbningsproblem skall förebyggas och åtgärdas. I sammanhanget bör attityder mot den kvinnliga militära personalen uppmärksammas särskilt.

När det gäller negativa attityder och fördomar som fortfarande finns på

vissa håll mot den kvinnliga militära personalen, bedrivs i dag ett mycket aktivt arbete inom försvaret i syfte att motverka sådana tendenser. Som jag tidigare redovisat för riksdagen anordnade försvarsdepartementet i samarbete med civildepartementet i november förra året en konferens där merparten av de kvinnliga yrkesofficerarna och kadetterna deltog. Konferensen har lett till att frågorna kring kvinnor i försvaret fått en helt annan uppmärksamhet än tidigare inom försvarets egen organisation, vilket medfört att arbetet med rekrytering och information intensifierats. En mycket viktig del av detta arbete är givetvis åtgärder i syfte att förändra negativa attityder mot kvinnor.

Hos överbefälhavaren har man efter konferensen upprättat en plan som innehåller åtgärder på en rad områden. Bl.a. finns numera en handläggartjänst inom försvarsstabens personalledning för frågor som rör den kvinnliga militära personalen. Vidare håller en arbetsgrupp på att bildas med representanter för överbefälhavaren, försvarsgrenarna, de kvinnliga yrkesofficerarna och de fackliga organisationerna med uppgift att fånga upp och ta initiativ till att lösa de eventuella problem som uppstår med anledning av kvinnors inträde i militäryrket. Även inom försvarsgrenarna bedrivs i dag ett aktivt arbete. I förra veckan genomförde t.ex. arméstaben en konferens för sina kvinnliga officerare och kadetter.

I sammanhanget vill jag framhålla att det sedan 1980, då de första militära yrkesområdena öppnades för kvinnor, bland den manliga personalen skett en kontinuerlig förbättring av attityderna till kvinnlig militär personal. För egen del avser jag att även fortsättningsvis följa frågan mycket noggrant. Jag har bl.a. gett överbefälhavaren i uppdrag att årligen rapportera erfarenheter och åtgärder med anledning av kvinnors inträde i militäryrket.

Anledningen till att jag här ägnar förhållandevis mycket tid åt att beskriva olika åtgärder som vidtagits rörande den kvinnliga personalen är att detta visar att försvarets organisation har en kapacitet att lösa problem som rör sociala konflikter. Det är nu viktigt att detta arbete utvidgas till att omfatta även övriga personalkategorier.

Anf. 6 HANS LINDBLAD (fp):

Herr talman! Jag vill tacka försvarsministern för svaret.

Det var ett långt svar. Det var ett svar där statsrådet visade en vilja att angripa problemet och ett engagemang, och jag tycker att det är positivt.

Jag vet att även överbefälhavaren är personligen engagerad. Jag har fått ta del av två brev som han har skrivit. Ett är från när han var relativt ny som överbefälhavare. Där pekade han på risken av mobbning. Han nämnde särskilt invandrare och svagpresterande värnpliktiga. Detta uttalade han i början av 1987. I slutet av förra året, efter vad som hade hänt i Falun där en invandrare blev utsatt för mycket allvarlig mobbning, gick överbefälhavaren ut igen till förbandscheferna och åberopade detta fall och sade att det är mycket viktigt att frågan om mobbning tas upp.

I senaste numret av Värnpliktsnytt framträdde med namn en pojke som berättade att det verkar som om det på varje pluton måste finnas en hackkyckling, och på hans pluton blev det av någon anledning just han. Pojken berättade alltså om några av sina erfarenheter.

Det är naturligtvis ingen som vet hur stor omfattningen av mobbningen är.

Frågan är naturligtvis som ett isberg. Vi får se några fall, men det mesta är förstås fördolt. Det beror förmodligen till stor del på att de som blir mobbade är de som har svårast att göra sig gällande. Den som är stark ger man sig inte på. Den som man tror är mycket svag är den man ger sig på.

Det finns ett rättsfall i Skåne, ett mobbningsfall i Ystad. Mobbingen pågick ett halvt år, innan pojken fick en nervkollaps. Han påstår själv att han talade med sitt befäl men att denne bara skrattade och inte gjorde något åt situationen. Vid ett tillfälle blev hans säng överöst med säckar fyllda med vatten. Detta visste förmodligen alla hans kamrater, för när han kom in på logementet låg alla de andra i andra ändan av rummet. När förövaren kommer in är alla andra kamrater borta. Detta innebär alltså att man som kamrat inte vågar hjälpa den mobbade.

Åtalet gällde inte bara misshandel, utan det var också fråga om övergrepp i rättssak. Förövaren hade nämligen sagt, att om den värnpliktige skulle anmäla det inträffade, skulle det bli ett helvete för honom. Under överfallet hade man också hotat att slå ihjäl pojken. Man hade hotat honom med att om han anmälde något skulle det bli mycket farligt för honom.

Precis som försvarsministern säger är detta ett problem som även finns inom arbetslivet. Det finns också i skolan. När det gäller invandrare blir problemet även allmänt, nämligen hur vi skall bete oss mot människor som i något avseende är annorlunda. Försvaret är naturligtvis en produkt av de attityder som existerar. När de värnpliktiga kommer till försvaret tar de med sig de attityder som de redan har ute i det vanliga livet. Men därvid kan vi konstatera att går det att åtgärda mobbning inom försvaret, är det ett stöd för hur man betar sig i det kommande yrkeslivet. Insatser som samhället gör här kan ha värde också utanför försvaret självt. Det är naturligtvis viktigt att ingripa.

Idealet är naturligtvis att, som försvarsministern säger, kunna bearbeta attityder på så sätt att ingen över huvud taget mobbar någon annan. Men det är naturligtvis att sätta målsättningen mycket högt. Man når inte fram till att alla säger att de inte skall mobba någon annan. Då är det viktigt att det när mobbning ändå förekommer finns ett system som gör att det går att gripa in. Det behövs då två inslag. Det ena är att den som utsätts för mobbning skall veta att han kan gå till sitt vanliga befäl, dvs. kompanibefälet. Om den mobbade inte har förtroende för honom skall han kunna gå till sin regementschef.

Jag har då aktualiserat frågan att införa ytterligare en instans, och det är det andra inslaget, nämligen miloinspektören. Med detta menar jag inte att man skall gå vid sidan om linjeorganisationen. Normalt sett skall man gå till sitt eget befäl. Men upplever man att befälet inte tror på vad man säger, skall det finnas en säkerhetsventil. Det är mycket enkelt att när grabbarna rycker in säga att en viss namngiven person skall de kunna gå till. Det kan möjligen vara en fördel med miloinspektören då han kan få exempel från många förband och därmed en överblick. Det blir då lättare för honom att tala med regementscheferna. Jag håller självfallet med försvarsministern att grundregeln skall vara att ta itu med frågan inom linjeorganisationen.

Då har vi naturligtvis detta med att definiera vad mobbning är. Vi hade t.ex. en situation i Härnösand där ett stort antal värnpliktiga ålades att klippa

håret. Detta var förnedrande för grabbarna, men i det här fallet var det på befälets order. Då är det ju inte så lätt att gå till befälet och tala om mobbning. Just därför kan det vara en poäng att ha en säkerhetsventil vid sidan om.

När det gäller kvinnor finns det även där ett antal som har trätt fram och berättat. Jag tror att det är bra. Det finns en kvinna som berättar att det gick bra för henne i Karlskrona. Det gick också bra för henne i början av tiden på Berga och ubåtskillarna hjälpte henne där. Men när hon kom in i den mindre gruppen, bland minörerna, blev hon den som stöttes ut. När alla skulle klä om till uniform talade man inte om för henne att det skulle vara en annan uniform. Hon blev alltså ensam om sin klädsel. Det finns många sådana exempel.

Jag vill fråga försvarsministern: Vad har försvarsministern att säga om invandrare? Vad anser försvarsministern om idén att ha miloinspektörer som en säkerhetsventil vid sidan om linjeorganisationen?

Anf. 7 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Jag känner till de fall och episoder som Hans Lindblad beskrev. Som jag sade i interpellationssvaret kan vi aldrig acceptera att någonting sådant förekommer. Det intressanta är på vilket sätt vi bearbetar attityder och på vilket sätt vi angriper dessa frågor. Jag har redovisat min ambition. Jag vet att också ÖB har en mycket stark ambition att försöka få bort dessa missförhållanden så mycket som möjligt.

Hans Lindblad frågade vad jag har att säga om invandrarna. När jag åker ut på de olika förbanden försöker jag ta reda på hur olika frågor hanteras. En av dessa frågor är just av den art som Hans Lindblad beskriver. Ibland får jag ta del av rätt så intressanta arbeten som pågår för att klarlägga hur man bearbetar frågorna och hur man känner ett kollektivt ansvar för att upprätthålla en mycket god anda på förbandet genom att kollektivt försöka bekämpa alla tendenser till mobbning.

Det finns kanske skäl att återkomma till de övriga fall som Hans Lindblad beskrev. En del har ju – som Hans Lindblad påpekade – gått till polismyndigheten för att utredas där.

Jag förstår Hans Lindblads tankar bakom förslaget om miloinspektörerna. Jag är något tveksam till att vi bara pekar ut ett område, en institution, en befattningshavare med ett speciellt ansvar för dessa problem. Jag ser hellre att vi arbetar så brett vi över huvud taget kan med denna fråga, så att det blir så många som möjligt som känner ansvar för att försöka bekämpa mobbning så mycket som det över huvud taget går.

Det finns ju inget som hindrar någon myndighet att välja den här formen med miloinspektörerna. Det finns redan i dag öppningar för det. Jag är bara angelägen om den andra effekten, att vi skall medvetandegöra det här arbetet för så många som möjligt. Här betyder mångfalden mycket för att få fram en bättre grundton ute på de olika förbanden.

Hans Lindblad kan också tänka på att vi inte har så särskilt många miloinspektörer, men det pågår utbildning på många platser i det här landet.

Anf. 8 HANS LINDBLAD (fp):

Herr talman! När jag talade om miloinspektörer menade jag inte att det behöver vara fråga om just dessa inspektörer. Jag tror att det är viktigt att det finns någon instans utanför förbandet.

Det normala är att man går till sin kompanichef och därefter till sin förbandschef, men om man vill gå till någon därutöver – det är ju inte rimligt att gå till JO eller till försvarsministern i varje enskilt fall – kan det vara lämpligt att kunna gå till nästa nivå. Det kan också vara rimligt att gå till förbandsläkaren som är en civil instans. Det är väsentligt att man redan vid inryckningen talar om för grabbarna vem de kan vända sig till.

Det behöver inte vara just den som blir mobbad, utan det kan vara en logementskamrat som tycker att det börjar gå för långt. Men det kan vara litet svårt om det blir känt vem det är som har berättat om saken. Då vill man ha möjlighet att vända sig till någon utanför.

Den som mobbas har det naturligtvis svårt – han har kanske drabbats redan under skoltiden. Den som mobbar kan också ha det svårt, men jag mår nästan mest illa över de andra på plutonen som är tysta. De vet att det förekommer mobbning, men om man är ensam om att reagera, riskerar man att själv bli mobbad. De uppvisar ett bristande civillurage och behöver stötta när de skall gripa in och hjälpa den kamrat som är utsatt för mobbning. Förhållandet är detsamma ute på arbetsplatserna. Det är få som mobbar och få som blir mobbade, men det är många som känner till att det förekommer mobbning utan att de gör någonting åt saken. Det är naturligtvis också en attitydfråga.

Det talas mycket i det militära om hur viktigt det är att olika grupper, värnpliktiga och befäl känner varandra väl. Om det fungerar bra är det svårt att tro att det kan förekomma mobbning utan att det närmaste befälet märker något, och man undrar hur det kommer sig att inte någon av grabbarna går till sitt befäl och berättar.

Som försvarsministern säger är det naturligtvis i grunden en fråga om attityder. Det är det väsentliga, men det måste finnas en möjlighet – om mobbning ändå förekommer – att så fort som möjligt kunna stoppa mobbningen genom att den som själv drabbas eller hans kamrater kan gå till nästa nivå. Det är självfallet linjeorganisationen, grabbarnas egna befäl, som är det väsentliga, men jag tror att det kan vara bra om det finns en säkerhetsventil – som man inte bara känner till namnet på utan även telefonnumret till – så att man direkt vet vart man skall vända sig. Det vore ett stöd till den enskilde.

Det var länge sedan det uttalades någonting så auktoritativt på detta område. Försvarsministerns svar har naturligtvis stor betydelse för det fortsatta arbetet.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Anf. 9 TALMANNEN:

Innan jag pålyser nästa interpellationssvar inväntar vi miljöministerns ankomst till kammaren.

Anf. 10 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Viola Claesson har ställt ett antal frågor till mig med anledning av fortifikationsförvaltningens redovisning av bullerzoner m.m. vid de flottiljflygplatser där JAS 39 Gripen avses bli stationerad. Viola Claessons frågor avser dels länsstyrelsernas handläggning av bebyggelsefrågor m.m. inom dessa bullerzoner, dels vilka åtgärder regeringen avser vidta för att invånare i berörda kommuner inte skall drabbas av ökat buller samt slutligen vad regeringen ämnar göra för att planarbete och bostadsbyggande i berörda kommuner inte skall inskränkas.

Mot bakgrund av att flygplanet JAS 39 Gripen planeras introduceras i det svenska försvaret, med början under andra hälften av 1990-talet, uppdrog regeringen den 30 november år 1989 åt chefen för flygvapnet att i samråd med försvarets materielverk och fortifikationsförvaltningen klarlägga de förändrade flygbullerförhållanden som kan förväntas.

Chefen för flygvapnet överlämnade sin redovisning till regeringen den 16 februari 1990. Sammanfattningsvis bedöms i denna redovisning flygplan JAS 39 alstra högre buller än flygplan 37 Viggen, men jämförbart med flygplan 35 Draken. Bedömningen grundas på preliminära, laboratoriemässiga mätningar av bullernivåer. Definitiva värden för JAS 39 kommer att redovisas så snart praktiska mätningar genomförts.

Försvarets myndigheter har bedömt att de hittills genomförda flygbullerberäkningarna redan nu kan användas som underlag för planering av markanvändningen kring de berörda flottiljflygplatserna. Beräkningarna har därför tillställts berörda länsstyrelser och kommuner som ett underlag för den översiktliga planeringen när det gäller att bedöma försvarsmaktens riksintressen enligt naturresurslagen.

Att döma av det redovisade materialet skulle befintlig bostadsbebyggelse komma att störas av flygbuller i större utsträckning än kommunerna tidigare anser sig ha haft anledning att räkna med. Enligt försvarets beräkningar samt enligt flera länsstyrelser och kommuners åsikt skulle också planerat bostadsbyggande och områden som är av intresse för en framtida tätortsutbyggnad beröras av ett ökat flygbuller.

Regeringen anser att de aktuella kommunerna så snart som möjligt måste få besked om hur bebyggelseutvecklingen kommer att påverkas och vilka planmässiga och tekniska möjligheter som finns att begränsa olägenheterna. Berörda länsstyrelser och kommuner behöver få ett fullgott underlag för att göra den typ av avvägningar i fråga om markanvändningen intill de aktuella flottiljflygplatserna, som förutsätts i naturresurslagen. Det gäller att tillgoda det militära försvarets markanspråk och samtidigt slå vakt om de krav som hänger samman med god boendemiljö och bostadsförsörjningsbehovet.

En rad olika åtgärder behöver övervägas i detta sammanhang för att tillgoda behovet av skydd för människor och miljö mot störande buller.

Regeringen uppdrog förra torsdagen åt överbefälhavaren (ÖB) och plan- och bostadsverket att i samråd med bl.a. naturvårdsverket, utreda vissa frågor kring buller från flygplan JAS 39. ÖB skall dels bedöma möjligheterna och redovisa förutsättningar för att genom t.ex. tekniskt utvecklingsarbete,

Svar på interpellationer

reglering av flygverksamheten eller på annat sätt minska de förväntade bullerstörningarna för befintlig och planerad bebyggelse, dels snarast komplettera hittills genomförda teoretiska beräkningar av bullermattor med praktiska prov under så verkliga förhållanden som utvecklingsläget för flygplan JAS 39 medger. Plan- och bostadsverket skall kartlägga och sammanställa konsekvenserna för bebyggelsemiljön, bostadsförsörjningen och markanvändningen i övrigt av den planerade användningen av flygplan JAS 39. Dessutom uppdrogs åt berörda länsstyrelser att ta initiativ till överläggningar mellan de parter i resp. region som berörs av JAS-frågan. Resultaten skall redovisas till regeringen senast den 1 december 1990.

Viola Claesson har också frågat hur regeringen anser att länsstyrelserna bör behandla fortifikationsförvaltningens material i sin handläggning av markanvändningsfrågor.

Jag vill erinra om att det enligt naturresurslagen och plan- och bygglagen ankommer på länsstyrelserna att se till att totalförsvarsintressena tas till vara vid kommunernas planläggning och vid tillståndsprövning av bebyggelse.

Jag utgår naturligtvis från att berörda länsstyrelser i frågor med anknytning till markanvändningen beaktar de av fortifikationsförvaltningen redovisade bullermattorna. När det gäller möjligheterna att ändra omfattningen av bullermattorna bör berörda myndigheter avvakta bl.a. ÖB:s redovisning till regeringen.

Jag räknar med att de uppdrag som regeringen har lämnat till myndigheterna skall ge bättre underlag för åtgärder till skydd för människor och miljö för bullerstörningar från JAS 39 Gripen. Jag försäkrar Viola Claesson att regeringen för sin del kommer att noga överväga hur de viktiga intressen som berörs skall kunna tillgodoses.

Anf. 11 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka Birgitta Dahl för det ganska långa och utförliga interpellationssvar som jag har fått.

Det är ingen hemlighet att mitt parti, vpk, är emot satsningen på JAS över huvud taget. Det är en mångmiljardsatsning som håller på att genomföras utan säkerhetspolitisk analys och, som det visar sig nu, tydligen också utan en miljömässig analys. De problem som vi här diskuterar har inte gett sig till känna förrän på senare tid.

Utgångsläget är att redan civilflyget ställer till mycket stora problem, inte minst för ett antal av landets kommuner och deras invånare. Med det utgångsläget ter det sig närmast groteskt att luftfartsverket tillåts planera för en ökning på mellan 75 och 80 % fram till år 2000. Det finns redan enorma koldioxid- och bullerproblem. Det rapporteras redan om kaotiska förhållanden från olika håll, inte minst beroende på den avreglering som nu också kommer att drabba Sverige i allt större utsträckning. Jag förutspår således enorma problem inkl. dem som vi nu diskuterar. Det gäller bullret som ökar i en accelererande takt fram till år 2000 om flyget får fortsätta sin expansion.

I dag vill jag särskilt ta upp till diskussion vad de kommuner, kommuninvånare och länsstyrelser som är berörda egentligen skall ta sig till. Det är bra att regeringen erkänner att problemen med buller från JAS kommer att vara så pass stora att bostadsministern nu har vänt sig till olika instanser för att få

detta tydligare utrett. Jag har läst om detta i tidningen innan Birgitta Dahl nämnde det här.

När olika kommuner skall planera för sitt bostadsbyggande måste de naturligtvis i förväg veta vad de har att rätta sig efter, eftersom det handlar om relativt långsiktiga planer. Det är därför, Birgitta Dahl, desto märkligare när de sent omsider får reda på att de genom att bullerzonerna skall utvidgas kommer att drabbas av JAS ännu hårdare än de drabbas av de problem de har haft att räkna med hittills. Borlänge är en av de kommuner som redan har drabbats av buller från civilflyget och som kommer att drabbas av ännu värre buller på grund av att JAS kommer att få landa där. Det finns en rad andra kommuner som jag har nämnt. Berith Eriksson kommer särskilt att behandla Uppsala och hur kommuninvånarna och planeringen där kommer att drabbas.

Naturvårds- och miljöintressena i naturresurslagen överflyglas alltid av militära intressen. Därför finns det vissa luddigheter i det svar som Birgitta Dahl har gett här. Det framgår inte att länsstyrelserna i praktiken i det här fallet kan tvingas till att klassa marken under bullermattorna som riksintresse, eftersom militären kräver det för att kunna tillgodose sina intressen. Hur, Birgitta Dahl, skulle kommunerna ha kunnat veta att det skulle bli på det här sättet när de har arbetat med sina bostadsbyggnadsplaner t.ex. i de områden som redan är berörda, men som kommer att beröras i ännu högre grad?

Birgitta Dahl säger att regeringen anser att de aktuella kommunerna så snart som möjligt måste få besked om hur bebyggelseutvecklingen kommer att påverkas och vilka planmässiga och tekniska möjligheter som finns att begränsa olägenheterna. Redan nu har det visat sig vara ganska stora problem när det gäller att få upp och ner JAS. Det verkar därför finnas ännu större frågetecken för bostadsplanerarna, kommunerna och dem som bor i närheten när det gäller bostadsplanerna inför framtiden, om man skall vänta till dess att JAS fungerar perfekt innan man kan genomföra de praktiska bullerförsök som Birgitta Dahl hänvisar till och som skall bli de som till sist utvisar hur stora problemen skall bli. Jag vill fråga om planerarna skall vänta på det exakta beskedet innan de kan planera färdigt. Skall de frysa alla planer? Kan de tvingas till att inte bygga där de hade tänkt bygga därför att bullerzonerna skall utvidgas? Det är för kommunerna mycket viktiga besked som man väntar på i alla de här berörda kommunerna; jag har nämnt några av dem. Det vore mycket bra om Birgitta Dahl kunde svara på detta.

Jag vet också att länsstyrelserna är intresserade av att få veta om de omgående skall tvingas till den här nya klassningen av marken under bullermattorna, som innebär att de anses vara ett riksintresse.

Hur länge tror Birgitta Dahl att kommunerna skall behöva vänta på dessa exakta besked?

Vi har diskuterat flyget och flygets problem åtskilliga gånger här redan, Birgitta Dahl. Jag undrar hur Birgitta Dahl kan sluta sitt svar till mig i dag med att försäkra att regeringen "kommer att noga överväga hur de viktiga intressen som berörs skall kunna tillgodoses". I det här fallet går det inte att tillgodose både de militära och de civila intressena i samma utsträckning; det är min uppfattning.

Prot. 1989/90:120
11 maj 1990

Svar på interpellationer

Anf. 12 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Miljöminister Birgitta Dahl är ju från Uppsala, liksom jag, och är naturligtvis väl insatt i problemen och de diskussioner som under åren har förekommit kring F 16, F 20, bullerproblem, vägdragningar och bostadsbebyggelse runt den aktuella flygplatsen. Redan med nuvarande bullerproblem utgör flygplatsen en sanitär olägenhet för de omkringboende och ligger också i vägen när det gäller att tillgodose behovet av nya bostadsområden.

Man vet redan en hel del, bl.a. att flygverksamheten på 1990-talet kommer att öka med ca 20 % vid dessa bostadsområden, där decibeltalet redan är för högt. Det gäller alltså Gamla Uppsala, Svartbäcken och delar av Lutnagen. Därtill kommer Stenhagen, där man redan har satt i gång byggandet.

Överbefälhavaren, Bengt Gustafsson, kan tänka sig att koncentrera flygverksamheten till färre flottiljer. Och enligt flygstaben kommer minst två flygflottiljer att försvinna när neddragningen av antalet divisioner skall göras. Är det inte nödvändigt att nu få veta vilka flottiljer det kan gälla, så att planeringen ute i de kommuner som berörs kan göras? Vem skall ha det ekonomiska ansvaret för de merkostnader som det innebär för exempelvis Uppsala kommun att redan projekterad nybyggnation måste frysas – och de merkostnader som det kanske blir när planet börjar flyga på 1990-talet och det visar sig att bebyggelsen måste flyttas?

Vilken tur att länsstyrelsen i Jämtlands län var så förutseende att man begärde information om JAS – och frågade om JAS innebär andra bullervärden – så att den här utredningen kom i gång! Men förutsättningen för att man skall få exakta besked är ju att JAS kommer i luften, och det kan ta flera år ännu.

Vad Uppsala kommun behöver veta i dag är vem som skall stå för kostnaderna. Skall flottiljen eller bostadsbebyggelsen flyttas?

Anf. 13 HANS LINDBLAD (fp):

Herr talman! Det är självfallet viktigt att diskutera bullerproblemen kring flygflottiljerna. Det har alltid varit diskussion om detta, och varje kommun har haft att ta ställning: "Vilka problem har vi med vårt buller?"

När vi fattade beslut om att minska antalet flottiljer, var naturligtvis detta ett viktigt moment. De två flottiljer som väl är belägna närmast omfattande bebyggelse är flottiljerna vid Norrköping och Uppsala. I fallet Norrköping vägdes ju den flottiljen mot Nyköpings flottilj, som låg långt ut i skogen. Varje kommun angav sina argument, och då sade Norrköpings kommun med mycket stor enfasc: "Vi vill ha kvar flottiljen trots att det är omfattande buller." Alla i den här kammaren vet att hade man i stället valt att lägga ner flottiljen i Norrköping och behålla flottiljen i Nyköping, så hade bullerstörningarna varit väsentligt mindre.

På motsvarande sätt var det med F 16 när man valde mellan olika lokaliseringsringar. Kommuner och länsstyrelse har agerat i det sammanhanget, och vi kan säga: Varför inte tillmäta buller större betydelse? – då hade naturligtvis andra flottiljer lagts ned än dem som i det fallet beslutades.

Sedan vet vi också att JAS 39 kommer att bullra mer än Viggen. Och Viggen bullrade mindre än Draken, beroende på att Viggen hade en motor –

med s.k. by-pass – där bullret blir mindre. Innebär då det att man har ett givet buller? Nej, man kan även på ett och samma ställe minska bullret, t.ex. genom att bygga en ny bana, i en annan riktning. Det kostar pengar. Vill man göra det, så kan man. Vilken flyginriktning skulle vara minst bullerstörande? kan man fråga. Och kostar en ny bana 40 milj. kr., blir frågan: Skall staten stå för den kostnaden, eller skall staten och kommuner dela på kostnaden för att man skall få större möjligheter att bygga bostäder?

Det är också andra frågor som är bekymmersamma. Vill man för att få ned bullret ålägga restriktioner av den typ som vi införde på Bromma? Det går naturligtvis tekniskt sett att ha ett annat start- och landningsförfarande – kanske inte för de yngsta piloterna men för de erfarna piloterna. Det är icke rationellt i krig, och det är uppenbarligen inte ett bra sätt om planet skall stiga snabbt. Men vill man reducera bullret, kan man föreskriva: "När ni startar från Uppsala, gör då på det här sättet, men ligg sedan regelmässigt ute på krigsbas och flyg då operativt." Man kan alltså ha sådana restriktioner.

Jag tror också att det är mycket viktigt, när man beslutar på vilka flottiljer och i vilken takt man skall få JAS, att säga att de flottiljer där bullerstörningarna är störst, t.ex. vid Uppsala och Norrköping, bör vara de flottiljer som senast får JAS-flygplanet. Frågan är: Hur länge har vi då Viggen kvar? Bedömningen i dag är: till år 2015–2020. Vissa bedömare anser att det blir till år 2025. Vi kan säga att man i Uppsala och Norrköping skall använda Viggen längst, och då kommer ersättningsproblemet om 30 år.

Sedan har vi nästa diskussion: om man minskar organisationen, så är det naturligtvis också möjligt att ta hänsyn. Divisionsantalet kan även varieras, så att man ökar med en division t.ex. i Sätenäs eller Karlsborg och i stället minskar med en division i t.ex. Uppsala.

Jag tycker att det är poängfyllt att vi i god tid kan diskutera detta. Det är ingenting som står för dörren, utan detta skall vara fullt genomfört en bit in på nästa sekel. Men det är ändå väsentligt att kommuner och olika myndigheter i god tid vidtar åtgärder. Det finns alltså en lång rad kombinationer av metoder – hur man flyger, hur man disponerar divisioner mellan flottiljer, i vilken takt man omsätter olika flottiljer – och det finns naturligtvis även möjlighet att investera i banor för att få en annan riktning.

Det är enligt min mening väsentligt att statsrådet redan nu tar upp de här frågorna, i god tid innan de blir reellt aktuella ute i resp. kommun.

Anf. 14 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Jag vill inleda med att säga att jag i högsta grad är bekant med de aktuella miljöproblem som vi har i Uppsala, eftersom jag sedan 25 år bor i Svartbäcken, den stadsdel som ligger närmast F 16. För 20 år sedan tog jag initiativet till den kampanj mot en trafikled tvärsigenom bostadsområdet som nu i vår har slutat lyckligt med att trafikleden kommer att dras på flygets mark – och alltså inte tvärsigenom bostadsområdet. Jag är också väl medveten om våra bostadsbyggnadsproblem, eftersom Uppsala expanderar så kraftigt, bl.a. på grund av närheten till Arlanda.

Det finns alltså här problem – jag erkänner det oförbehållsamt på hela regeringens vägnar – som måste lösas när det gäller flyget totalt sett. Till

Viola Claesson vill jag säga att inför nästa års miljöpolitiska proposition arbetar vi med de övergripande problem som måste lösas för att inte flyget skall bli ett ännu värre miljöhot än vad det faktiskt är. Det är många insatser som då måste göras. Det finns krav på både omfattningen av verksamheten och flygplanens och flygplatsernas egenskaper.

När det gäller det nu aktuella problemet vill jag säga att regeringens inriktning är att försöka minska problemen i största möjliga utsträckning, att hantera dem på ett förnuftigt sätt.

Vi har gett både överbefälhavaren och plan- och boverket dessa uppdrag för att vi skall få reda på hur de olika intressen som finns i detta sammanhang skall kunna förenas om vi skall kunna minska miljöproblemen. Det finns många olika saker som kan ske inom ramen för flygverksamheten och det här planets tekniska egenskaper och sättet att använda dem. Jag tycker att Hans Lindblad förde en konstruktiv diskussion kring dessa frågor. Vi skall nu undersöka alla tänkbara möjligheter att minimera problemen.

Det är sant att det finns en osäkerhet om JAS framtid. Det känner vi alla till. Frågan om JAS roll kommer enligt de nu gällande planerna slutligt att avgöras av riksdagen i maj nästa år, när det arbete som nu pågår i försvarskommittén har slutförts och när regering och riksdag har fått ta ställning till de övergripande försvarsbesluten inför nästa period. Det dröjer alltså något år innan vi kan ha denna kunskap om JAS om just denna del av frågorna som Viola Claesson efterlyste. Men redan till hösten skall ju dessa uppdrag redovisas.

Regeringen anser att länsstyrelserna i avvaktan på resultatet av detta uppdrag i sin handläggning av frågor med anknytning till markanvändning m.m. tills vidare skall beakta de bullermattor som fortifikationsförvaltningen har redovisat.

När det gäller att bedöma möjligheterna att ändra omfattningen av bullermattorna, bör myndigheterna avvakta besked från överbefälhavaren tidigast i anslutning till den redovisning som han skall lämna till regeringen den 1 december i år.

Det blir alltså ett visst osäkerhetstillstånd under ytterligare ett halvår eller allra längst ett år. Det är klart att det är ett problem. Men jag tycker att det är viktigt att understryka att avsikten med det arbete som nu bedrivs är att man skall försöka hitta så goda lösningar som möjligt på dessa problem för framför allt kommunerna och de boende, så att vi kan klara den nödvändiga bostadsbebyggelsen och så att vi kan skydda människor från buller och andra problem i samband med denna verksamhet.

Anf. 15 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag instämmer till fullo i det som Birgitta Dahl senast sade, nämligen att vi självfallet skall finna så goda lösningar som det någonsin är möjligt. Men utgångsläget för det som skulle kunna leda till att man förhindrar en stor del av dessa problem är bl.a. vilken inställning resp. parti har haft till JAS och vilken inställning de olika partierna hade till naturresurslagen och till om militära intressen skulle få övertrumfa natur- och miljövårdsintressen. Det kommer ju Birgitta Dahl mycket väl ihåg. Det var en av de stora stridsfrågorna. Där kämpade vi i vpk inte ensamma för att förbättra lagstift-

ningen i förhållande till vad majoriteten genomdrev, utan vi hade ett mycket starkt stöd från olika grupper och organisationer ute i landet.

Birgitta Dahl sade apropå problemen som eventuellt kommer att förvärras i Uppsala på grund av JAS att hon har varit med och kämpat, bl.a. när det har gällt en trafikled. Det var 20 år sedan den kampen började.

När vi i dag diskuterar de akuta miljöproblemen, som egentligen har varit akuta tidigare, men kunskapen är så mycket större i dag, så måste vi inse att det aldrig någonsin får dröja 20 år innan de goda lösningar som Birgitta Dahl utlovar kommer till stånd. Jag hoppas att Birgitta Dahl och jag kan vara överens även om detta. I detta sammanhang handlar det inte minst om flyget.

Det gläder mig därför när Birgitta Dahl faktiskt talar om att regeringen nästa år, valåret 1991, kommer att överlämna förslag till riksdagen, i vilka regeringen har sammanvävt trafik- och miljöfrågorna. Det är något som vi i vpk anser hade behövts i år. Birgitta Dahl säger att dessa förslag även kommer att handla om omfattningen av flyget. Det gläder mig oerhört mycket. Det måste ju betyda, Birgitta Dahl, att det inte kan bli fråga om hur stora JAS-aktiviteter som helst och framför allt inte om ett civilflyg som ökar totalt i landet med 75–80 %. Det är ju i detta sammanhang som de verkligt stora problemen finns.

Jag vill avsluta mitt anförande med att be Birgitta Dahl klarlägga en sak. Jag kanske inte riktigt förstod en del av svaret. Skall länsstyrelserna, i avvaktan på de mer precisa besked som komma skall, ha att rätta sig efter vad fortifikationsförvaltningen har sagt, och innebär det att de tills detta exakta besked kommer måste klassa marken under bullermattorna som ett riksintresse? Måste det ske redan i väntan på det andra? I så fall avstannar ju alla planeringsförsök i kommunerna.

Anf. 16 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Liksom Birgitta Dahl gläder jag mig åt att Bärbyleden, etapp två, fick den dragning som den fick. Vi har ju även här i riksdagen i våra motioner under tidigare år tagit upp frågan om en flyttning av flottiljen till Norduppland.

Enligt flygvapenchefen Lars-Erik Englund är det för sent att göra något åt bullret. Och fortifikationsförvaltningen betonar att bullervärdena kan bli högre än vad som har beräknats. Det inger ju vissa betänkligheter. I Uppsala räcker det inte heller med en ändrad banriktning. Den åtgärden skulle bara begränsa bullret för en del av bostadsområdena. Vi vet att marken runt flygflottiljerna F 16 och F 20 behövs. Vi vet också att Uppsala växer snabbt och att bostadssituationen är mycket svår. Vi vet redan i dag att JAS inte kommer att bullra mindre än nuvarande plan gör. Jag undrar därför vad som skall kartläggas. Och än en gång vill jag fråga: Vem skall stå för kostnaderna?

Om Uppsala kommun fick besked om det är flottiljen eller bostadsbebyggelsen som skall flyttas, kunde kommunen göra en bättre planering och framför allt sätta i gång det byggande som redan är planerat inom detta område.

Anf. 17 HANS LINDBLAD (fp):

Herr talman! Det verkar som om problemet skulle ha varit annorlunda om inte JAS hade funnits. Men man kan ju inte fortsätta att använda Viggen hur länge som helst. Det finns en bortre gräns. Det seriösa alternativ som riksdagen hade att ta ställning till 1982 var amerikanska F 18. Det har precis samma motor, men i detta plan finns det två sådana motorer. Bullerstörningarna skulle alltså ha blivit väsentligt större med detta plan. Hade man valt alternativet F 16 hade man fått ett plan med en motor som är väsentligt kraftigare än den som sitter i JAS, och den hade förmodligen även inneburit mer buller.

Däremot är det sant att just Viggen jämfört med andra flygplanstyper var ett plan som bullrade mindre. Bullret minskade alltså när man övergick från Draken till Viggen. Men det är inte riktigt sant att säga att om ett Drakenplan och ett JAS-plan bullrar lika mycket så flyger de på samma sätt. JAS-flygplanet är lättare och kan förmodligen stiga snabbare. Därmed blir bullermattan mindre även om flygplanet låter mer. Då är frågan hur stora restriktioner man vill vidta. Det finns naturligtvis politiska möjligheter att säga att planet bara får flyga vissa tider på dygnet eller att den tunga attackbeväpningen, som gör att flygplanet stiger långsammare, inte får användas i t.ex. Norrköping.

Då får naturligtvis flygvapnet säga: Blir restriktionerna väldigt stora, kommer man då att föreslå att minska verksamheten kraftigt på dessa två mest utsatta orter? Den diskussionen får man ta. Det finns alltså operativa invändningar mot detta. Det råkar vara de två flottiljer som ligger närmast Stockholm. Men det är fullt möjligt att göra det. Och de som skall fatta beslutet är de politiska instanserna. Det kan kosta litet mer, men vill man betala är det naturligtvis inget konstigt att flytta divisioner. Men nackdelar finns det. För det första är det förmodligen så att kommunerna – i varje fall Norrköping – vill ha verksamheten kvar trots bullret. För det andra vill man av operativa skäl ändå ha en viss verksamhet i närheten av Storstockholmsområdet. Alla politiska vägar har fördelar och nackdelar, och det gäller att hitta den bästa lösningen. Poängen i det här fallet är att vi kan göra detta i mycket god tid. Det är fråga om ett par årtionden, kanske tre årtionden, innan det skall vara helt genomfört.

Anf. 18 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Viola Claesson: Skillnaden mellan för 20 år sedan och nu är att det faktiskt går fortare att få gehör för miljökraven nu, och detta är en framgång. Sedan har det att göra med den lokala och politiska situationen i Uppsala, alltså vilka som har haft majoritet. Det var nu när vi fick en socialdemokratisk ledning i kommunen som vi slutligen kunde lösa frågan.

Till Berith Eriksson vill jag säga att jag inte håller med om att vi bör flytta flottiljen, för det skulle i onödan öka försvarskostnaderna. Det kostar flera miljarder. Jag tycker att man måste göra allt för att hålla försvarskostnaderna nere. Däremot är det inte för sent att göra någonting åt bullret. De uppdrag som nu har lämnats har lämnats i avsikt att undersöka alla möjligheter att med tekniska åtgärder, med organisatoriska åtgärder som handlar om hur verksamheten bedrivs, med miljökrav på verksamheten, minimera ef-

fekterna. Regeringen har inte utslutit – det gläder mig att Hans Lindblad som företrädare för folkpartiet och för dem som arbetar med försvarsfrågorna i riksdagen har samma uppfattning – möjligheterna att minska bullret. Vi har det här året på oss, parallellt med att försvarskommittén arbetar, att utreda detta för att hitta goda lösningar.

På Viola Claessons fråga vill jag svara så här: tills vidare skall man naturligtvis se till att de krav som måste ställas på mark som skall anvisas för bebyggelse föjs vad gäller att skydda människor mot buller och annan miljöförstöring. Om vi, vilket jag hoppas, lyckas minska problemen då kan vi alltså få utrymme för bebyggelse som i dag inte är möjlig att planera om man vill hålla på de bullernormer som vi har. Det anser jag och regeringen att vi bör göra. Jag tror att Viola Claesson också anser att gränsen 55 decibel inte skall få överskridas i områdena och att vi bör arbeta för att se till att vi kan hålla den övre gränsen.

Anf. 19 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Nu säger Birgitta Dahl att hon anser att allt måste göras, och regeringen vill göra allt, för att hålla försvarskostnaderna nere. Det är inte sant. Jag inledde mitt första anförande med att tala om att vpk är emot flygplanet JAS och den mångmiljardrullning som redan pågår. Om man skall göra allt för att hålla försvarskostnaderna nere, Birgitta Dahl, då skall man omgående skrota JAS-projektet och samtidigt tillmötesgå inte bara vpk och alla fredsvänner i det här landet utan också en mycket stor opinion inom Birgitta Dahls eget parti, eller hur?

Så kom det som alltid kommer: Först visar man vad man till vilket pris som helst i rent bokstavig mening måste genomföra, därför att vissa intressen i landet kräver det. Sedan kommer man till de tekniska lösningar som eventuellt är möjliga. Det är precis likadant med mångmiljardprojektet JAS som när det gäller kärnkraften. Inte ens säkerhetspolitik har man bestämt sig för innan man gör detta. Miljöpolitik var det aldrig någonsin tal om, i varje fall inte med så stora bokstäver att folk kunde höra det.

Det är inte bara tekniska lösningar som skall till. I det här fallet måste man göra avvägningar. Vilka kommer att drabbas? Jag efterlyser ett svar på den fråga som Berith Eriksson ställde tidigare: Vem är det som skall betala merkostnaderna? Man måste ju ställa dessa frågor mot varandra. Varför är det försvarets kostnader som en följd av JAS-satsningen som måste minskas eller hållas nere, jämfört med de kostnader som kommer att drabba kommunerna i deras planeringsarbete? Det vill kommunerna och kommuninvånarna gärna ha ett svar på, Birgitta Dahl. Är det staten eller kommunerna som skall betala merkostnaderna för de tekniska förändringar och lösningar som måste till, därför att JAS-projektet till vilket pris som helst måste drivas igenom?

Jag fick svar på min fråga om vad som kommer att hända med länsstyrelserna, eftersom det är militära intressen som överflyglar naturvården och miljöintressen. Det är tydligen så att fram tills nästa besked kommer måste man klassa marken under bullermattan som ett riksintresse, eftersom naturresurslagen, som drevs igenom av majoriteten, har medfört att man hela ti-

den måste ta hänsyn till militära intressen i stället för kommuninvånarnas intressen och miljöintressen.

Till sist vill jag råda Birgitta Dahl: lyssna för allt i världen inte på Hans Lindblad. Det är inte bara en mängd konstiga tekniska lösningar som han kommer med. Han har t.o.m. mage att tala om att en av de tekniska lösningarna leder till en del farliga landningar med en viss inflygningsvinkel som bara skulle vara till för de mer erfarna flygförarna. Bevare mig väl!

Anf. 20 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Jag vill bara klargöra en sak om naturresurslagen. Dess grundläggande syfte, liksom den fysiska riksplaneringens tidigare, är att så att säga slita tvisten mellan olika intressen. Det är sant att man avsätter vissa områden för verksamheter som är miljöstörande, vare sig det är industriell, militär eller annan verksamhet. Men där bestäms också i vilka områden det får förekomma för att avgränsa den verksamheten och dess effekter så mycket som möjligt. Samtidigt avsätter man de områden som skall skyddas helt som nationalparker, som obrutna fjäll, som naturskyddsområden, som älvar som inte får byggas ut. Men det är fråga om att ha en övergripande samhällsplanering, vars första ändamål är att skydda naturen och miljön. Då måste man bestämma var det som är besvärligt får bedrivas för att man inte skall sprida det överallt. Men det övergripande intresset är natur- och miljöskydd.

Talmannen anmälde att Viola Claesson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1989/90:150 om naturreservatet på Blaikfjällsområdet

Anf. 21 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Hans Dau har frågat jordbruksministern om han är beredd att ompröva beslutet att bilda ett naturreservat i Blaikfjällsområdet och, om inte, om han kan tänka sig att ersätta de 121 enskilda skogsägarna med ersättningsmark.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på interpellationen.

Länsstyrelsen i Västerbottens län förklarade genom beslut den 25 januari 1988 att fjällnära urskogsartade urskogar och fjäll på statlig mark vid bl.a. Blaikfjället skall vara naturreservat. Länsstyrelsen anförde beträffande enskilt ägd mark vid Blaikfjället att området har stora naturvärden. Vid avvägning mellan naturvårdens intressen och behovet av arbetstillfällen och skogsråvara ansåg länsstyrelsen att naturreservatet för Blaikfjället kan begränsas till den av staten ägda marken. Länsstyrelsens beslut överklagades till regeringen av naturvårdsverket.

Regeringen uppdrog genom beslut den 8 februari 1990 åt länsstyrelsen i

Västerbottens län att utvidga Blaikfjällets naturreservat så, att det i princip omfattar hela det område som redovisats i den inventering av urskogsartad, fjällnära barrskog som utförts av statens naturvårdsverk och skogsstyrelsen (SNV PM 1511). Reservatet kommer då att även omfatta mark som ägs av annan än staten. Endast naturvårdsmässigt eller praktiskt betingade avvikelser från avgränsningen i inventeringen får göras. Vissa områden har vid detaljerade studier befunnits vara så påverkade av skogsbruksåtgärder att de uteslutits ur det blivande reservatet. Inom det utvidgade Blaikfjällets naturreservat skall gälla förbud att utan länsstyrelsens tillstånd bedriva skogsbruk m.m. Länsstyrelsen kan sålunda undantagsvis medge undantag från förbudet för att tillgodose lokala sysselsättningsintressen. Tillstånd till skogsbruksåtgärder m.m. får dock lämnas endast under förutsättning att områdets naturkvalitéer inte äventyras.

Regeringen har sålunda nyligen beslutat i ärendet. Någon omprövning av beslutet är inte aktuell.

När det gäller den andra frågan finns det särskilda regler i naturvårdslagen om ersättning från staten i de fall föreskrifter om inskränkningar i rätten att förfoga över en fastighet medför skada på grund av att pågående markanvändning avsevärt försvåras. Innebär en sådan föreskrift, som i fråga om Blaikfjället, förbud att vidta viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, utgår inte ersättning med anledning av föreskriften om inte tillstånd vägrats eller förenats med särskilda villkor.

Enligt 29 § naturvårdsförordningen åligger det länsstyrelsen att på statens vägnar söka träffa uppgörelse med sakägare som gör anspråk på ersättning.

Jag har inhämtat att länsstyrelsen i Västerbottens län avser att under våren tillsätta samtliga sakägare ett förslag till naturreservat. Länsstyrelsen avser också att i samråd med berörda parter skyndsamt göra en bedömning av markägarnas förutsättningar att erhålla ersättning.

Frågan om ersättning är sålunda föremål för prövning hos länsstyrelsen i Västerbottens län. Varken jag eller regeringen kan ingripa i ärendets handläggning vid länsstyrelsen.

Anf. 22 HANS DAU (m):

Herr talman! Jag tackar miljöministern för svaret. Men jag måste uttrycka förvåning, för att inte säga häpnad, över hur svaret är avfattet. Birgitta Dahl är ju känd för att vilja stå för och försvara sina beslut. Men här tycker jag att hon bara gömmer sig bakom paragrafer.

På den första av mina två frågor svarar Birgitta Dahl genom att bara räkna upp kända fakta om handläggningen utan att på något som helst vis uttrycka några känslor för dem som har drabbats eller motivera varför någon hänsyn över huvud taget inte har tagits till den situation som ortsbefolkningen har hamnat i.

Miljöministern låter inte med ett enda ord antyda att det finns människor av kött och blod som kommer i kläm till följd av de åtgärder som hon vidtar i Blaikfjällsområdet. Okänsliga paragrafer och förordningar är det enda som verkar gälla.

I svaret talas det mycket om länsstyrelsen. Som ledamot av styrelsen för

Västerbottens läns landsting vet jag att den enhälligt vänder sig mot regeringens beslut.

Dessutom fick jag i går till min häpnad höra att Birgitta Dahl vägrar ta emot den uppvaktnings som landshövdingen och representanter för alla politiska partier i styrelsen vill göra för att protestera och informera om sin och befolkningens syn på frågan.

Jag pratade med en tjänsteman på länsstyrelsens naturvårdsenhet i går eftermiddag, och även han tyckte det var synd att uppvaktningen inte fick företräde, så att man kunde klargöra vissa saker som man anser vara felaktigt behandlade.

Därför vill jag ställa frågan: Varför tar regeringens representant inte emot dem som vill informera om förhållandena och uttrycka sin oro över det som skall hända med folket i dessa fjällkommuner?

Även om Birgitta Dahl tycker att det är obehagligt att höra sanningens ord om hur hon har misshandlat dessa människor psykiskt och ekonomiskt, måste det väl vara en medborgerlig rättighet för dessa människor att få företräde hos den som i denna fråga har huvudansvaret i regeringen.

Nej, det enda beskedet är ett kort och hårt konstaterande: "Någon omprövning av beslutet är inte aktuell."

Även på min andra fråga om ersättningsmark håller svaret samma stil: bara undanflykter genom en fortsatt uppräknings av paragrafer och bestämmelser samt ett fortsatt hukande bakom länsstyrelsen – en länsstyrelse som inte har några pengar och som säger att inte heller naturvårdsverket har några pengar.

Man har på länsstyrelsens naturvårdsenhet också i ärenden tidigare försökt att få ersättningsmark från domänverket. Men man har bara mötts av kalla handen.

Hur kan då Birgitta Dahl säga i sitt svar att "varken jag eller regeringen kan ingripa i ärendet"? Beror det på att ni tänker försöka komma ifrån ersättningen till dessa människor?

Men visst måste väl regeringen kunna göra något åt detta uppenbara missförhållande, antingen genom att anvisa pengar, så att länsstyrelsen kan köpa in ersättningsmark eller genom att ge domänverket direktiv att avstå mark i tillräcklig omfattning. Det handlar ju ändå om ett statligt verk.

Det här ingreppet är så stort att det rör sig om tiotals, ja, kanske hundratals miljoner kronor om den konfiskerade marken skall ersättas på ett hederligt sätt.

Om Birgitta Dahl vidhåller sin uppfattning även när det gäller min andra fråga, börjar jag undra om det ändå inte är som en del av vilhelminaborna har sagt till mig i samband med våra kontakter: De vill bli av med oss här uppe för att kunna tillfredsställa en högljudd desinformerad opinion i storstadsområdena. Vi är ju ändå så få.

En fjällbo har frågat: Hur kan hon och regeringen släppa igenom sådana uppenbara stora miljöförstörare som NEX-kombinatet i Nynäshamn och gaskraftverket i Ringhals samtidigt som man vill påstå att det är en miljöfara om vi fortsätter med ett skogsbruk som har funnits i generationer utan att någon har drabbats? Hon borde ta sig en funderare på sådana avgörande miljöproblem i stället för trakassera oss småfolk i fjällbyarna.

Ja, det här är exempel på vad man kan få höra från personer i Vilhelmina och Dorotea kommuner.

Jag skulle vilja avsluta med frågan: Vad svarar energiministern på sådana frågor från gräsrotterna?

Anf. 23 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Först vill jag säga att man från länsstyrelsen har begärt att få uppvakta mig för att få regeringen att ompröva beslutet. Men innan beslutet fattades var det ett mycket omfattande samråd inom regeringen och även mellan regeringen, länsstyrelsen och andra berörda. Man har haft rikligt med tillfällen att framföra synpunkter, och självfallet skall det vara på det sättet.

Vad jag har meddelat länsstyrelsen är att en uppvaktning med det syftet inte är meningsfull, eftersom det över huvud taget inte är aktuellt att ompröva beslutet. Däremot kommer vi att mycket noga följa verksamheten och diskutera dess genomförande.

Sedan till sakfrågan. Det finns inga skäl att göra skillnad mellan statliga och privata ägare. Det finns inga naturvårdsgrundade skäl att göra något undantag för de krav som vi måste ställa för skyddet av skyddsvärd natur. Det finns inget skäl att göra undantag för privata ägare. Samma krav skall ställas på alla ägare av marken. Mer än hälften av de privata ägarna är dessutom inte småbönder utan storbolag.

Om man hade följt det ursprungliga förslaget, skulle gränsen för detta naturreservat ha blivit sicksackformad. Det skulle ha sett löjeväckande ut, och då hade det inte varit meningsfullt med ett naturreservat.

Den mark som är aktuell skulle normalt inte få användas, enligt de principer som i dag gäller för skyddet av vår natur. Det skulle i så fall ha fått göras undantag från de regler som gäller för skyddet av vår natur, för fjällnära skog och för sumpskog. Det finns enligt regeringens bestämda uppfattning inte skäl att göra någon skillnad mellan statliga och privata ägare.

Anf. 24 HANS DAU (m):

Herr talman! Miljöministern säger att det inte finns skäl att göra någon skillnad mellan statliga och andra ägare. Det är alltså två storbolag som berörs men 121 små markägare. Vad jag talade om när det gällde ersättningsfrågan var inte att det skulle göras undantag för någon, utan det var att staten dvs. domänverket, skulle avstå från ett antal hektar för att dessa 121 småbrukare skulle få ersättningsmark. Det är någonting som Birgitta Dahl går helt förbi.

Birgitta Dahl sade vidare att det har förekommit ett mycket omfattande samråd mellan länsstyrelsen och regeringen. Det är mycket möjligt att det är sant, men vilhelminaborna och de människor som berörs känner sig helt förbigångna som enskilda markägare. De har endast fått ett kort besked att de skall få kontakt med naturvårdsenhetens personal. Det skall alltså ske nu, när beslutet är fattat, medan de anser att de skulle ha fått information och haft ett samråd tidigare. De frågar sig varför man gör på detta sätt.

Det är intressant att höra vad Birgitta Dahls partivän där uppe, kommunalrådet K G Abramsson, tycker. Han är mycket bitter och säger att det har

bedrivits skogsbruk där i många generationer. Det är alltså inte fråga om några urskogar. Det finns folk som har jobbat här på 20- och 30-talet som fortfarande är i livet, och de kan berätta om sina förfäder, som också har jobbat i dessa skogar. Skogarna är alltså fortfarande skyddsvärda, och det innebär att detta enskilda, skonsamma skogsbruk tydligen har varit till fördel för skogen, och därför borde det kunna få fortsätta.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1989/90:161 om åtgärder mot stranderosion

Anf. 25 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Per Stenmarck har frågat mig om regeringen är beredd att ta sådana initiativ att en ökad forskning vad gäller åtgärder mot stranderosion blir möjlig och om regeringen är beredd att ompröva sitt beslut att inte ge bidrag till strandbevarande åtgärder i södra Skåne. Per Stenmarck har också frågat mig på vilket sätt staten i övrigt kan medverka till att rädda erosionsskadad kust.

Regeringen avslag den 15 mars i år en ansökan från länsstyrelsen i Malmöhus län och fyra kommuner i södra Skåne om bidrag med 38 milj. kr. för strandbevarande åtgärder i södra Skåne. Av beloppet avsåg 2 milj. kr. medel för forskningsinsatser.

Efter beredning i berörda departement framhöll regeringen i beslutet att förebyggande av stranderosionens effekter främst förutsätter en framförhållning när det gäller lokalisering av anläggningar och byggnader. Landets kommuner har, i enlighet med intentionerna i plan- och bygglagen och naturresurslagen, ett särskilt ansvar i detta avseende. Inom ramen för sitt verksamhetsområde har statliga myndigheter ett motsvarande ansvar.

En huvudprincip bör vara att eventuellt erforderliga åtgärder för att komma till rätta med stranderosionens effekter bör utredas, vidtas och finansieras inom resp. myndigheters ansvarsområden och ramar.

Regeringen har mot denna bakgrund inte för avsikt att ompröva det aktuella beslutet. När det gäller forskningsinsatser inom detta område vill jag framhålla att byggforskningsrådet i januari i år beviljade institutionen för teknisk vattenresurslära vid Lunds tekniska högskola ett programanslag om 50 000 kr. för arbete med en projektansökan rörande långtidseffekter på anläggningar av sandtransporten i kustnära områden. Vidare har naturvårdsverket våren 1989 beviljat institutionen 40 000 kr. för studier av sedimenttransporter längs kusten. Genom byggforskningsrådets beslut blir det möjligt för Lunds tekniska högskola att ytterligare utveckla sin ansökan. Jag förutsätter därvid att ett erfarenhetsutbyte sker med andra forskningsinstitutioner som har tillägnat sig särskild kompetens inom området.

Jag vill avslutningsvis poängtera att stranderosionen är en ständigt pågående naturlig process. För dem som direkt berörs av havets och vindens inverkan på stränder och fastigheter kan det naturligtvis ofta vara svårt att acceptera att vi människor måste anpassa oss till de grundläggande förutsätt-

ningar som naturen ställer upp. Men så är det ju, och ingen kan vara övertalande om denna process.

En grundläggande förutsättning för berörda myndigheter måste vara att verksamheten planeras långsiktigt, så att den tar hänsyn till de konsekvenser som olika naturkrafter kan föra med sig. Om man ändå – t.ex. om vitala samhällsintressen hotas – skulle behöva vidta motåtgärder bör utgångspunkten vara att resurser tas fram av den för verksamheten ansvariga myndigheten.

Anf. 26 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka miljöministern för svaret på min interpellation.

I flera sammanhang har jag under senare år tagit upp det problem som till stora delar drabbar Skåne, nämligen stranderosionen runt stora delar av kusterna.

Detta är inget nytt fenomen, även om kunskaperna på området är tämligen nya. Om man jämför kartor av i dag med kartor från början av 1800-talet framgår det klart att strandlinjen i vissa fall har dragit sig tillbaka med över 100 m.

Det finns sannolikt flera olika sammanhängande orsaker till detta.

– En pågående klimatförändring med kraftiga stormar och ökad våghöjd som följd har sannolikt spelat in.

Mycket tyder på att detta är den främsta anledningen till skadorna. I delar av dessa områden, framför allt inom stora kustavsnitt inom Ystad kommun, har den senaste milda och stormiga vintern tagit ytterligare några meter av kusten.

Mycket tyder dessutom på att detta är en accelererande process. Skadorna inom en viss tidsperiod är större nu än de var tidigare.

– Den globala medeltemperaturen beräknas stiga, förmodligen till stor del som en följd av växthuseffekten. Därmed fortsätter den process som vi sett sedan länge, nämligen att havsnivån stiger.

Experter gör i dag bedömningen att en höjning på 25–50 cm är fullt möjlig under de närmaste 40–50 åren. Det innebär i så fall att kustlinjen retirerar med ytterligare 25–50 m. Detta i sin tur skulle innebära att inte mycket återstod av dessa stränder, med alla de naturvärden som de representerar.

– Om man till detta också lägger både att södra Sverige drabbas av en kontinuerlig landsänkning – som ger en olycklig kombination av stigande havsvatten och sjunkande landmassa – och att staten själv framhärdar i att årligen ge tillstånd till att stora mängder sand transporteras bort har man förmodligen också formulerat problemet.

Självklart är det bara i begränsad utsträckning som vi kan påverka denna process.

Det anses inte kunna bevisas att det föreligger något samband mellan detta uttag av sand och de skador som har uppstått, men vanligt sunt förnuft bör rimligtvis säga att det i varje fall inte gör situationen bättre.

Sveriges geologiska undersökning har för den senaste tioårsperioden givit tillstånd till uttag av ca 500 000 m³ sand. Detta har knappast medverkat till att förbättra situationen.

Mot bl.a. denna bakgrund har rimligtvis också staten ett ansvar för den uppkomna situationen.

Men det finns flera anledningar till detta.

Stora delar av de erosions-skadade områdena är antingen naturreservat eller naturvårdsområden, enligt naturvårdslagen. De har blivit det därför att länsstyrelsen har klassificerat dem som sådana.

Dessa områden är också allemansrättsligt tillgängliga. Det borde rimligtvis ligga också i statens intresse att sådan mark inte bara försvinner, inte minst inom ett landskap som redan i dag har klar brist på sådana områden.

Naturvårdsverkets generaldirektör Valfrid Paulsson besökte för några dagar sedan det förmodligen allra mest erosions-skadade området, nämligen Löderups strandbad i Ystad. Av tidningsreferat att döma verkar hans reaktion närmast varit av arten: Är det så här illa – det hade jag ingen aning om! Han menade att det var möjligt att detta område "skulle kunna kallas för en katastrofsituation". Och det faktum att området är ett naturvårdsområde skulle kunna ändra naturvårdsverkets tidigare inställning.

Jag ber, med detta som bakgrund, att få fråga: Är miljöministern beredd att se lika förutsättningslöst på denna fråga?

Anf. 27 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Det här är naturligtvis en mycket allvarlig fråga. Stranderosion av detta slag förekommer som ett naturligt fenomen på flera håll i Sverige, längs kuster och vattendrag, och det känner Per Stenmarck väl till. Det mest kända exemplet är Gotska Sandön, där det kan sägas att ön flyttas mycket långsamt men dock norrut genom att havet eroderar bort sand på den södra delen av ön men tillför sand på den norra delen. Också flera strandområden i Halland har ändrat karaktär under de senaste mansåldrarna. Jag har i mitt eget hemlän ett exempel på vad som kan hända i det nedre loppet av en älv, nämligen Dalälvens nedre lopp, där problemen har varit liknande under de senaste 20 åren.

Än så länge har dessa problem inget samband med klimatförändringarna. Det är naturligtvis utomordentligt allvarligt om sådana klimatförändringar skulle inträda att problemen skulle mångfaldigas, och jag tror att vi är överens om att man till varje pris och med alla tillgängliga medel måste förhindra detta.

Forskarnas nuvarande ståndpunkt – de kommer att redovisa sitt arbete inför IPCC vid en konferens i Sundsvall sista veckan i augusti – är att det är säkerställt att en klimatförändring kommer att ske. Hur stor den kommer att bli är de inte överens om. Storleken beror på hur snabbt världens regeringar ingriper för att förhindra klimatförändringen, och här är världens regeringar inte överens. Jag hoppas att Sverige skall kunna medverka till att vi blir överens om långtgående åtaganden. Nästa tillfälle att diskutera de frågorna har vi under en konferens som under de närmaste dagarna äger rum i Bergen.

Låt mig också bara i marginalen anmärka att stormarna i Östersjön naturligtvis är besvärliga från den här synpunkten. Men för Östersjöns totala hälsa är det väldigt bra med stormar som rör om vattnet och gör det möjligt att få in friskt syresatt vatten från Västerhavet. Som miljöminister gläds jag därför

alltid när det stormar längs våra kuster. Jag hoppas att vi också är överens om att det är bra för havet att det gör det.

Sedan vill jag säga till Per Stenmarck att det interpellationssvar som vi har utarbetat grundar sig på framför allt information från naturvårdsverket. Jag har inte haft möjlighet att arbeta in resultatet av de överläggningar som vi hade i går med naturvårdsverkets chef, bl.a. som ett resultat av hans besök där nere. Men jag är glad att i den här diskussionen kunna meddela att naturvårdsverket nu är berett att satsa ökade resurser för att verkligen få grepp om problemets omfattning och vilka insatser som måste göras. Man har omedelbart satt i gång med det arbetet, självfallet med regeringens välsignelse, och tänker avsätta resurser för det av sitt forskningsanslag.

Anf. 28 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Låt mig först säga att jag tycker att den sista delen av svaret låter utomordentligt positivt. Jag har självfallet all förståelse för att det inte har varit möjligt att ännu så länge ha några mer långtgående överläggningar mellan miljöministern och naturvårdsverkets generaldirektör.

I tidigare debatter har miljöministern ofta förklarat att naturen måste ha sin gång. Det är en inställning som delvis återfinns i svaret i dag. För miljöministern verkar det på något sätt vara en planeringsfråga. Hon säger att verksamheten skall planeras långsiktigt, så att den tar hänsyn till de konsekvenser som olika naturkrafter kan föra med sig. Det är då viktigt att forskningen får möjlighet att på olika sätt förutsätta detta. Det är en forskning som åtminstone hittills, som jag ser det, icke har fått de anslag som den rimligtvis borde ha fått. Det är positivt om Valfrid Paulssons besök och debatten här i dag på något sätt skulle kunna ändra på detta.

Det finns i dag kvalificerade metoder som skulle kunna bidra till en förutsägelse om framtida kustlinjeförändringar, även sådana som är en direkt följd av mänskliga aktiviteter. Naturvårdsverkets generaldirektör var här omdagen uppenbarligen mycket bekymrad. Han säger nu: Vi skall noga överväga om vi gjorde fel när vi sade att naturen skall ha sin gång. – Det visar att Valfrid Paulsson har tagit intryck av besöket, vilket självfallet är positivt och länder honom till heder. Detsamma gäller givetvis miljöministern, om hon nu också är beredd att på något sätt ändra sin inställning.

Vid sitt besök inom det erosionskadade området sade Valfrid Paulsson enligt tidningsreferat vidare: "Vi har aldrig tidigare i Sverige studerat stranderosion, kontra växthuseffekt. Därför kommer jag att noggrant gå igenom problematiken med mina medarbetare och se om vi kan göra något åt det".

Det som diskuterades var ett forskningsprojekt, knutet till det här området, som dels skulle ge en unik möjlighet att studera de effekter som finns här och som om några decennier faktiskt kan komma att bli en realitet runt stora delar av våra kuster, dels skulle kunna innebära att vi får slut på problemen med stranderosion.

Problemet är då bara att naturvårdsverket, i varje fall enligt tidningsuppgifter, inte anser sig ha några forskningspengar förrän 1992. Innan dess kommer några vinterstormar till att ytterligare förvärra situationen. Min fråga blir därför: På vilket sätt kan miljöministern medverka till att forskarna på

detta område i rimlig tid tilldelas tillräckliga anslag för att kunna bedriva denna forskning, som är så viktig för vår framtid?

Anf. 29 Miljöminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Jo, vi hade ingående diskussioner i går mellan departementet och naturvårdsverket, som ledde till att jag i dag kan ge det här beskedet. Men vi hade inte tid att arbeta in det i det svar som enligt de regler som gäller redan var lämnat till riksdagen – det lämnades i går morse.

Det står dess bättre inte så illa till med forskningen i Sverige på det här området. Vi har mycket duktiga forskare vid flera av våra universitet. Vi har en av världens främsta vid naturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet. Han har forskat om stranderosionen både i Skåne och på andra håll i världen och anlitas faktiskt av en rad länder ute i världen för att hjälpa dem med deras problem.

Naturvårdsverket har ett betydande forskningsanslag, som dessutom har fått ett kraftigt tillskott genom årets forskningspolitiska proposition. Såsom den myndighet som förvaltar de forskningsresurserna bestämmer verket självt över deras användning. Som jag sade i mitt tidigare svar har man regeringens välsignelse för att använda pengar för det här ändamålet.

Anf. 30 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag är tacksam för det sista tillägget – det är ytterligare ett klarläggande som jag tror är mycket glädjande för många.

Jag är medveten om att det finns framstående forskning på det här området i Sverige. Problemet har närmast varit att man inte har haft de ekonomiska möjligheterna att bedriva forskningen på det sätt som förmodligen hade varit önskvärt. Förutom i Uppsala finns det mycket framstående forskare vid institutionen för teknisk vattenresurslära i Lund.

Tillbaka till det jag ursprungligen tog upp. Hösten 1989 uppvaktades miljöministern i det här ärendet av ett antal kommuner tillsammans med länsstyrelsen i Malmöhus län. Målsättningen var att övertyga regeringen om att på ett eller annat sätt vara med och stödja räddningsarbetet. Jag menar att det borde vara en självklarhet att staten tar sin del av ansvaret, eftersom det går ut på att rädda allemansrättsligt tillgängliga områden.

Genom att regeringen den gången sade nej – jag har fortfarande förhoppningar om att det på ett eller annat sätt kan ske en ändring därvidlag – får dessa kommuner till mycket stor del själva bedriva det arbetet. De har redan satsat tiotals miljoner kronor på detta. Det är faktiskt rätt små kommuner som det här gäller.

Något som också bör vägas in i sammanhanget är att statens egen myndighet, SGU, har tagit in åtskilliga miljoner på att ge tillstånd till och ta betalt för sandsugning utanför sydkusten. Inte minst ur den synvinkeln borde staten också ha åtminstone ett moraliskt ansvar.

I stället sade miljöministern nej, och det var inte heller första gången. Motiveringen var att staten inte har ansvar för den typen av skador. Jag tycker att det är en något underlig inställning. Frågan om hur stranderosionen skall kunna stoppas kan självfallet inte delegeras till enskilda markägare. Inte heller kan den begränsas till kommunal nivå.

Naturvårdsverkets generaldirektör är nu uppenbarligen beredd att tänka om. Jag är tacksam för att miljöministern här i dag har meddelat att generaldirektören och naturvårdsverket har regeringens välsignelse när det gäller att vara med och satsa på forskningen på det här området.

Prot. 1989/90:120
11 maj 1990

Svar på interpellationer

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1989/90:Jo56–Jo98 till jordbruksutskottet

7 § Bordläggning

Anmälades och bordlades
Motionerna
med anledning av prop. 1989/90:139 Underhållstjänsten i försvarsmakten
1989/90:Fö36 av Bengt Harding Olson (fp)
1989/90:Fö37 av Inger Schörling m.fl. (mp)

med anledning av prop. 1989/90:155 Förnyelse inom polisen
1989/90:Ju39 av Sten-Ove Sundström och Monica Öhman (båda s)
1989/90:Ju40 av Göran Ericsson (m)
1989/90:Ju41 av Sylvia Pettersson och Ines Uusmann (båda s)
1989/90:Ju42 av Britta Bjelle m.fl. (fp)
1989/90:Ju43 av Lars Werner m.fl. (vpk)
1989/90:Ju44 av Hans Göran Franck (s)
1989/90:Ju45 av Ingbritt Irhammar m.fl. (c)
1989/90:Ju46 av Rolf Dahlberg m.fl. (m)

med anledning av skr. 1989/90:137 Redovisning av allmänna pensionsfondens verksamhet år 1989
1989/90:N77 av Loui Bernal och Krister Skånberg (båda mp)

Finansutskottets betänkande
1989/90:FiU26 Statlig lokalförsörjning

Justitieutskottets betänkande
1989/90:JuU36 Tilläggsbudget II

Lagutskottets betänkanden
1989/90:LU32 Internationella frågor om makars förmögenhetsförhållanden
1989/90:LU33 Årsredovisningsskyldigheten
1989/90:LU39 Ersättning till efterlevande till vissa omkomna vid flygolyckan i Oskarshamn den 8 maj 1989

1989/90:LU41 Ändring i försäkringsavtalslagen m.m.

Utbildningsutskottets betänkande

1989/90:UbU26 Verkställd granskning av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfonds verksamhet och förvaltning under år 1989

Näringsutskottets betänkanden

1989/90:NU41 Internationellt informationsutbyte inom området tekniska föreskrifter

1989/90:NU42 Auktorisation av handelskamrar

1989/90:NU43 Stöd till arbetskooperation m.m.

8 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framställdes

den 10 maj

1989/90:601 av *Sonja Rembo* (m) till arbetsmarknadsministern om arbetsförmedlingarnas verksamhet:

I ansträngningarna att förbättra sin service bedriver arbetsförmedlingarna en viss uppsökande verksamhet hos företag och erbjuder sina tjänster. Företag kan också vid en förmedling få en särskild kontaktperson för den fortlöppande personalrekryteringen.

Arbetsförmedlingarna ger i dessa sammanhang en mycket kvalificerad service som påminner om den som rekryteringskonsulter och liknande erbjuder. Förmedlingen åtar sig exempelvis att intervjua de sökande och gallra ut de som är bäst lämpade för en arbetsuppgift och bland vilka företaget kan välja.

Arbetsförmedlingen övertar således en väsentlig del av företagets personalrekrytering och avlastar företaget i fråga avsevärda administrativa och andra kostnader.

Denna service ges helt utan kostnad för företaget.

Då denna form av skattefinansierat företagsstöd inte synes förenligt med det offentliga arbetsförmedlingsmonopolet vill jag fråga om det påtalade förhållandet föranleder någon åtgärd från regeringens sida.

1989/90:602 av *Bengt Silfverstrand* (s) till justitieministern om friköp av historiska arrenden:

Riksdagen gav den 30 november 1989 regeringen i uppdrag att utarbeta ett lagförslag om friköp av historiska arrenden. Beslutet är historiskt och innebär att de kanske sista resterna av ett feodalt system kan elimineras. Genom ett sådant lagförslag ges arrendebbrukare möjlighet att förvärva lagfart på den jord som de själva i generationer röjt, brukat, bebyggt och som de i många fall till väsentlig del äger.

När avser regeringen framlägga den av riksdagen beställda propositionen?

1989/90:603 av *Alexander Chrisopoulos* (vpk) till statsrådet Maj-Lis Lööv om tillämpningen av avvisningsreglerna:

Enligt utlänningsförordningen 7 kap. 1 § skall avvisning till första asylland inte ske bl.a. om utlänningen har förälder bosatt i landet, om han inte har lika stark familjeanknytning till första asylland.

En tjänsteman vid invandrarverket har till ett offentligt biträde uppgivit att SIV:s tillståndsbyrå vid en praxisdiskussion den 6 februari 1990 beslutat att rekvisitet förälder inte skall tillämpas bokstavstroget utan efter rimlighetsavvägning. Rimlighetsavvägningen innebär enligt SIV bl.a. att vuxna gifta par där den ena har sina föräldrar i Sverige skall uteslutas från tillämpningen av förordningsbestämmelsen. Vidare uppgavs att SIV skulle arbeta för att förordningen skulle förändras i enlighet med denna nya praxis.

Vilka åtgärder avser invandrarministern vidta för att invandrarverket skall tillämpa den aktuella bestämmelsen i utlänningsförordningen?

den 11 maj

1989/90:604 av *Marianne Samuelsson* (mp) till statsministern om planerna på svenskt engagemang i kolkraftverk i Polen:

I finska tidningen Demari den 10 maj kan man läsa att Sverige via ABB planerar ett kolkraftverk i Polen. Kraftverket skulle i första hand vara till för att förse Sverige med energi då Polen för närvarande inte har behov av ytterligare energisatsningar. Uppgiften kommer från två av varandra oberoende källor, och enligt tidningsartikeln är statsministern välinformerad.

Med anledning av tidningsuppgifterna vill jag fråga statsministern:

Om de pågående förhandlingarna leder till resultat, hur påverkas koldioxidtaket av beslutet? Tänker svenska staten gå in med krediter?

1989/90:605 av *Kent Lundgren* (mp) till justitieministern om placeringen inom kriminalvården av interner med besöksförbud:

Det är inte ovanligt att män, som döms för trakasserier, olaga hot och/eller misshandel av kvinnor och barn, numera också får ett besöksförbud utdömt över sig för att förstärka skyddet för de utsatta offren.

Men tyvärr är det inte heller ovanligt att dessa män placeras på anstalter i kvinnans hemkommun eller grannkommun. Ofta är det skyddskonsulenter eller psykologer som utverkar denna "nära placering". En sådan placering är emellertid inte alls tillfredsställande, eftersom larm då inte hinner utfärdas från anstalten till kvinnan om mannen avviker, vilket innebär att de hotade offren känner ständig otrygghet. Det krävs i så fall att offret utrustas med personsökare och larmanordningar för att kompensera denna nära placering.

Är statsrådet beredd att medverka till att kriminalvården tillhandahåller sådan utrustning vid dessa placeringar, alternativt att medverka till att place-

ringen sker längre ifrån offrets hemort – säg ca 25 mil – när besöksförbud finns utfärdat?

1989/90:606 av *Kent Lundgren* (mp) till kommunikationsministern om televerkets regler för tillstånd till spårning av ingående telefonsamtal:

Kvinnor och barn, liksom ibland även andra brottsoffer, som trakasseras och hotas av kriminella element, kan enligt gällande lag få ett besöksförbud utdömt mot den trakasserande parten, som utfärdas för en tid av upp till ett år. Dessa trakasserade offer har möjlighet att hos televerket begära telefonspårning av ingående samtal på sitt abonnemang för att inför rättsvårdande myndigheter kunna bevisa att hot och trakasserier fortsätter.

Televerkets nuvarande rutiner är sådana att spårningstjänsten måste förnyas var tredje vecka. Detta ger upphov till misstag, som innebär att den hotade parten stundtals inte har spårningstjänsten inkopplad.

Är kommunikationsministern villig att medverka till att dessa rutiner förändras till längre intervall så att dessa utsatta människors trygghet förstärks?

1989/90:607 av *Krister Skånberg* (mp) till industriministern om effektivare energianvändning:

Det danska Folketinget har nyligen beslutat att den danska energiförbrukningen skall sänkas med ca 15 % till år 2005 och att utsläppen av koldioxid skall sänkas med ca 20 %, utsläppen av kväveoxider med 50 % och utsläppen av svaveldioxid med ca 60 %. Därmed börjar man följa Brundtlandrapportens rekommendation att industriländerna skall halvera sin energiförbrukning för att dämpa ökningen av växthuseffekten och miljöförstöringen.

För att nå dessa mål skall man satsa på effektivare energianvändning och på miljövänligare energikällor. Danmark har redan, liksom de europeiska industriländerna, mycket lägre energiförbrukning per innevånare än Sverige. Den norska regeringen har lagt fram ett lagförslag för stortinget om effektivare energianvändning och utnyttjande av det norska elnätet.

Vad kommer den svenska regeringen att göra för att följa Brundtlandrapportens rekommendationer och fullfölja den energipolitik som riksdagen beslutade om redan 1980?

1989/90:608 av *Kent Lundgren* (mp) till utrikesministern om sanktioner mot Irak för brott mot FN-deklarationen om mänskliga rättigheter:

Irak är en nation som tycks strunta totalt i FNs deklaration om de mänskliga rättigheterna. Men hängde nyligen en engelsk journalist som spion. Militären ägnar sig åt en kontinuerlig klappjakt på den kurdiska minoriteten i landet, och man har som bekant begått de gräsligaste grymheter mot den kurdiska civilbefolkningen. Dessutom undertecknade den irakiske presidenten egenhändigt – enligt den svenska text-TV:n – en lag för inte så länge sedan som tillåter vem som helst att avliva en kvinna som påstås vara otrogen, utan att hon vare sig rannsakas eller döms. Den enda restriktionen är – enligt samma källa – att mordet måste ske i det egna hemmet eller i kvinnans föräldrahem.

Dessa grymheter mot kurderna, liksom denna avskyvärda diskriminering av landets kvinnor, är, enligt mitt synsätt, väl så svåra brott som de i Sydafrika har begått/begår mot sina urinvånare.

Jag vill därför fråga utrikesministern:

Finns det några utrikespolitiska – eller handelspolitiska – hinder för sanktioner mot Irak?

1989/90:609 av *Sonja Rembo* (m) till finansministern om investeringsavgifter på byggnadsarbeten i Göteborgsområdet:

I den reviderade finansplanen aviserar regeringen att den särskilda investeringsavgiften på 30 % på byggnadsarbeten för Göteborgsområdets vidkommande skall begränsas till att gälla endast fram till hösten 1990.

För att detta löfte skall kunna hållas krävs riksdagsbeslut före sommaren.

Ett snabbt besked om tidpunkten för avvecklingen är nödvändig för att såväl kommuner som andra byggherrar och byggföretag skall få åtminstone någon möjlighet att planera sin verksamhet.

Från vilket datum avser regeringen att föreslå att den särskilda investeringsavgiften på byggnadsarbeten i Göteborgsområdet upphävs?

När avser regeringen att förelägga riksdagen proposition?

1989/90:610 av *Eva Goës* (mp) till justitieministern om åtgärder för att hjälpa barn i Ukraina som drabbats av Tjernobykatasstrofen:

Miljöpartiet ser rätten till rent vatten, ren luft och ren föda som en solidaritetsfråga. Vi vet att miljöförstöringen inte har några gränser. Däremot sätter regler, tullar m.m. upp gränser.

Efter ett besök i Tjernobylområdet har min bild av läget blivit ännu klarare. Mödrarna till Tjernobyls barn sätter ren mat och ren jord som nummer ett på sin prioriteringslista för de drabbade barnen.

När jag sedan skall försöka genomföra något i praktiken, möts jag av hinder, som t.ex. att maxvikt är 500 g för ett paket till Ukraina. Om jag vill ge något "matnyttigt" så överskrids denna vikt alltför lätt osv. Dessutom bör barnen få komma till Sverige på sommarkoloni eller dylikt.

Jag vill fråga justitieministern hur regeringen kan hjälpa dessa barn och hur detta kan göras privat eller genom ideella organisationer på enklaste sätt utan hinder av alltför stelbenta regler?

1989/90:611 av *Kaj Nilsson* (mp) till försvarsministern om avtal mellan Klippans kommun och fortifikationsförvaltningen om förvärv av viss fastighet:

Klippans kommun har genom avtal, ingånget för drygt ett år sedan med fortifikationsförvaltningen, köpt fastigheten Herrevadskloster mot förbehåll att F5 under tio år får disponera vissa lokaler hyresfritt.

Enligt uppgift skall försvarsministern ha riktat erinringar mot denna överenskommelse, vilket medfört att kommunens planering på området, bl.a. för en förskola och ett barndaghem, drar ut på tiden och skapar ovisshet för den

framtida verksamheten. Detta ställer till problem, och man frågar sig om man kan lita på statliga myndigheter vad gäller ingångna avtal.

För barndaghemmet "I ur och skur", och de ekologiska sammanhangen med betoning på naturen som drivs av ett föräldrakooperativ, finns pengar avsatta, men man har hänvisats till en annan lokal, vilken yrkesinspektionen anmärkt på.

Kan Klippans kommun lita på att det med fortifikationsförvaltningen ingångna köpeavtalet är giltigt eller kommer detta att rivs upp av regeringen?

1989/90:612 av *Kaj Nilsson* (mp) till socialministern om riksskatteverkets normer för existensminimum:

Hur en hushållsbudget bör se ut har olika experter på området kommit till litet olika resultat om. Enligt senaste uppgifter ligger normerna för socialbidrag för en familj med två vuxna och två barn på 7 925 kr. i månaden plus bostadskostnad.

Riksskatteverkets existensminimum ligger på 7 100 kr. i månaden, Sparbanksföreningens mallbudget på 7 445 kr. och konsumentverkets på 7 670 kr. Mer än 10 % skiljer mellan beräkningarna av vad som kan anses rimligt att göra av med. Lägst ligger det existensminimum som RSV fastställer varje år enligt en viss, bestämd formel.

För medborgare som är hänvisade att leva på RSVs existensminimum uppstår ett glapp upp till socialbidragsnormen på 825 kr., vilket medför ett beroende av socialbidrag.

Är socialministern medveten om den stora spännvidden i talen för existensminimum i landet och vad den betyder för personer som på grund av skillnaden tvingas söka socialbidrag?

Vad kan socialministern göra för att riksskatteverkets normer för existensminimum bättre skall harmonisera med de högre normerna?

1989/90:613 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till statsrådet Maj-Lis Lööv om reglerna för asylrätt för vissa barnfamiljer:

På försommaren 1989 beslutade regeringen att stor generositet skulle visas asylsökande barnfamiljer som vistats i Sverige ett år eller längre. Under den senaste tiden har det dock kommit till min kännedom att barnfamiljer med minst ett års vistelse i Sverige också har utvisats.

Vilka beslutsunderlag kan motivera utvisningar av barnfamiljer, då beslutet i juni 1989 ej skulle påverkas av undantagsbeslutet den 13 december 1989?

1989/90:614 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till justitieministern om målsäganderätten i brottmål:

Det har från början blåst runt buggningsmålet. Bl.a. har på allvar diskuterats om åtalet skall läggas ned med tanke på rikets säkerhet. Detta skulle vara ett openbart sätt att sätta vissa rättssäkerhetsaspekter ur spel.

I stället väljer man att forcera stiftandet av en ny lag som är relevant i detta mål.

Miljöpartiet de gröna anser att lagstiftande och dömande makt skall fungera helt åtskilda, men här söker man stifta en lag, som behövs för vissa syften i en speciell rättegång. Den nya lagen, om den antas, ligger ju kvar för all framtid som ett politiskt ingrepp i domstolarnas verksamhet.

När och varför väcktes tanken på en begränsning i målsäganderätten?

1989/90:615 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till arbetsmarknadsministern om åtgärder för att befrämja arbetskraftsrekrytering bland pensionärer:

Arbetslinjen skall gälla både när det gäller handikappade, pensionärer och andra. Målet är snabb rehabilitering av arbetsskadad, minskad förtidspensionering och minskad sjukskrivning.

Pensionärerna får skattelättnader och uppmuntras söka arbete och delta i produktionen med sitt kunnande och sin arbetsinsats.

Därför blev jag oerhört förvånad när en pensionär nyligen sökte en sexmånadersanställning hos invandrarverket och fick till svar, att man inte kunde anställa pensionärer därför att SIV är bundet av statliga avtal. Sökanden hänvisades att söka anställning på flyktingförläggning i privat regi.

Är detta riktigt, och är det i så fall befrämjande för att rekrytera arbetskraft bland pensionärerna?

1989/90:616 av *Margit Gennser* (m) till socialministern om instansordningen i mål rörande allmän försäkring:

Höga befattningshavare inom försäkringskassrörelsen har uttryckt oro för vissa regler gällande arbetsgivarperioden. Vid tvister mellan den sjuke och arbetsgivaren angående sjukskrivning m.m. skall dessa tydligen avgöras av AD. Tvister mellan försäkringskassorna och försäkringstagaren skall där-
emot fortfarande följa den nu gällande överklagandegången.

Dubbla överklagandevägar kommer att skapa rättssäkerhetsproblem och administrativt krångel. Motsvarande svårigheter finns redan nu vid prövning av körkortsärenden.

Med hänvisning till vad ovan framförts vill jag ställa följande fråga till statsrådet:

Avser statsrådet att, med tanke på tidigare dåliga erfarenheter av dubbla instansvägar, ytterligare pröva de nu berörda förslagen med dubbla instansordningar?

1989/90:617 av *Margit Gennser* (m) till socialministern om treårsbudgetarna för riksrevisionsverket och försäkringskassorna:

RRV och försäkringskassorna är för närvarande mitt uppe i arbetet med att sammanställa budgetäskande för en treårsperiod. Samtidigt har regeringen i kompletteringspropositionen aviserat introduktion av arbetsgivarperiod. Förutsättningarna för FAS 90, RRV:s stora datasatsning, håller där-

för inte längre, dels på grund av ovan berörda ändringar, dels till följd av datainspektionens berättigade anmärkningar.

Med hänvisning till vad som ovan framförts ber jag att få ställa följande frågor till statsrådet:

Vilka åtgärder avser statsrådet att vidta för att få fram realistiskt material för den treåriga budgetprövningen?

1989/90:618 av *Birger Andersson* (c) till bostadsministern om kostnaderna för bostadsbidragen 1991:

I många propositioner finns förslag som samtidigt medför ökade statliga kostnader och ökade kostnader i den kommunala verksamheten. Tyvärr framgår inte alltid tillräckligt klart i propositionerna vilka ekonomiska konsekvenser som framlagda regeringsförslag medför för kommunerna. Som exempel kan nämnas regeringens proposition 1989/90:144, i vilken bl.a. behandlas bostadsbidrag för år 1991. I propositionen föreslås att bostadsbidragen dels byggs ut för barnfamiljer, dels utökas för hushåll utan barn.

Med hänvisning till ovanstående vill jag fråga följande:

Hur stora blir de kommunala resp. statliga utgiftsökningarna enligt propositionens förslag vad beträffar bostadsbidragen för kalenderåret 1991?

1989/90:619 av *Birger Andersson* (c) till bostadsministern om finansieringen av kommunala bostadsförmedlingar:

Regeringen har – att döma av uttalanden från bostadsministern – planer på att tvinga kommuner, som saknar kommunal bostadsförmedling att inrätta sådana. Att inrätta och driva kommunal bostadsförmedling är förenat med kostnader.

Med hänvisning till det anförda vill jag därför fråga bostadsministern:

På vilket sätt anser regeringen att den kommunala bostadsförmedlingen skall finansieras?

1989/90:620 av *Birger Andersson* (c) till bostadsministern om reformerat bostadsfinansieringssystem:

Bostadssektorn får bära en betydande del av finansieringen av den planerade skatteomläggningen. Samtidigt skjuts det aviserade förslaget om ett reformerat bostadsfinansieringssystem på framtiden. Detta innebär att hushållen saknar möjligheter att bedöma utvecklingen av de framtida boendekostnaderna och de effekter skatteomläggningen får i det enskilda fallet.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga bostadsministern:

När avser regeringen att lägga förslag om ett reformerat bostadsfinansieringssystem, och vilken finansieringsmodell avser regeringen att välja?

1989/90:621 av *Krister Skånberg* (mp) till statsministern om anpassningen till EG:

Sverige står inför viktiga vägval om sin framtida plats och roll i Europa

och världen. Det behövs en bred debatt i alla delar av det svenska samhället för att politiska beslut i dessa frågor skall kunna fattas i god demokratisk tradition. Den svenska riksdagens beslut om närmaste möjliga anpassning till EGs kommande inre marknad föregicks inte av någon sådan bred debatt:

Vad planerar regeringen att göra för att kommande beslut i dessa frågor skall vara bättre demokratiskt underbyggda, och vilka resurser är regeringen beredd att satsa för att allsidig information i dessa frågor skall kunna nå ut brett?

9§ Kammaren åtskildes kl. 11.04.

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Fredagen den 11 maj

1 § Svar på interpellation 1989/90:162 om naturgas	1
Industriminister Rune Molin	
Hadar Cars (fp)	
2 § Svar på interpellation 1989/90:146 om mobbning inom försvaret .	7
Försvarsminister Roine Carlsson	
Hans Lindblad (fp)	
3 § Talmannen (om nästa svar på föredragningslistan)	12
Svar på interpellation 1989/90:142 om buller från JAS 39 Gripen	13
Miljöminister Birgitta Dahl	
Viola Claesson (vpk)	
Berith Eriksson (vpk)	
Hans Lindblad (fp)	
4 § Svar på interpellation 1989/90:150 om naturreservatet på Blaik-	
fjällsområdet	22
Miljöminister Birgitta Dahl	
Hans Dau (m)	
5 § Svar på interpellation 1989/90:161 om åtgärder mot stranderosion	26
Miljöminister Birgitta Dahl	
Per Stenmarck (m)	
6 § Hänvisning av ärenden till utskott	31
7 § Bordläggning	31
§§ Anmälan om frågor	
1989/90:601 av Sonja Rembo (m) om arbetsförmedlingarnas	
verksamhet	32
1989/90:602 av Bengt Silfverstrand (s) om friköp av historiska	
arrenden	32
1989/90:603 av Alexander Chrisopoulos (vpk) om tillämp-	
ningen av avvisningsreglerna	33
1989/90:604 av Marianne Samuelsson (mp) om planerna på	
svenskt engagemang i kolkraftverk i Polen	33
1989/90:605 av Kent Lundgren (mp) om placeringen inom kri-	
minalvården av interner med besöksförbud	33
1989/90:606 av Kent Lundgren (mp) om televerkets regler för	
tillstånd till spårning av ingående telefonsamtal	34
1989/90:607 av Krister Skånberg (mp) om effektivare energian-	
vändning	34
1989/90:608 av Kent Lundgren (mp) om sanktioner mot Irak	
för brott mot FN-deklarationen om mänskliga rättigheter .	34
1989/90:609 av Sonja Rembo (m) om investeringsavgifter på	
byggnadsarbeten i Göteborgsområdet	35
1989/90:610 av Eva Goës (mp) om åtgärder för att hjälpa barn	
i Ukraina som drabbats av Tjernobylnkatastrofen	35

1989/90:611 av Kaj Nilsson (mp) om avtal mellan Klippans kommun och fortifikationsförvaltningen om förvärv av viss fastighet	35
1989/90:612 av Kaj Nilsson (mp) om riksskatteverkets normer för existensminimum	36
1989/90:613 av Ragnhild Pohanka (mp) om reglerna för asylrätt för vissa barnfamiljer	36
1989/90:614 av Ragnhild Pohanka (mp) om målsäganderätten i brottmål	36
1989/90:615 av Ragnhild Pohanka (mp) om åtgärder för att befärma arbetskraftsrekrytering bland pensionärer	37
1989/90:616 av Margit Gennser (m) om instansordningen i mål rörande allmän försäkring	37
1989/90:617 av Margit Gennser (m) om treårsbudgetarna för riksrevisionsverket och försäkringskassorna	37
1989/90:618 av Birger Andersson (c) om kostnaderna för bostadsbidragen 1991	38
1989/90:619 av Birger Andersson (c) om finansieringen av kommunala bostadsförmedlingar	38
1989/90:620 av Birger Andersson (c) om reformerat bostadsfinansieringssystem	38
1989/90:621 av Krister Skånberg (mp) om anpassningen till EG	38

